

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ДОВГАНЬ ЖАННА МИКОЛАЇВНА

УДК 336.71-021:387(477)(043.3)

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Суми – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор *Васильєва Тетяна Анатоліївна*, Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України” завідувач кафедри банківської справи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор *Вожжов Анатолій Павлович*, Севастопольський національний технічний університет Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, завідувач кафедри фінансів і кредиту;

доктор економічних наук, професор *Слав’юк Ростислав Анатолійович*, Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, завідувач кафедри банківської справи;

доктор економічних наук, професор *Васильченко Зоя Миколаївна*, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри банківської справи

Захист дисертації відбудеться 3 липня 2012 р. о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий “___” червня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Руйнівні наслідки впливу світової фінансової кризи на діяльність вітчизняних банків, їх вразливість до коливань на світовому та національному фінансових ринках, локальні проблеми в діяльності значної кількості банків та реальна загроза мультиплікативного перетворення наслідків цих проблем на системну банківську кризу обумовлюють необхідність забезпечення фінансової стійкості банківської системи (ФСБС) України. Особливого значення дане питання набуває через банкоцентричність вітчизняного фінансового ринку та, відповідно, значний вплив ФСБС на безпеку та ефективність функціонування всієї національної економіки. Крім того, під впливом глобалізаційних та лібералізаційних процесів, турбулентності на світовому фінансовому ринку збільшуються масштаби та швидкість дифузії кризових явищ між національними ринками. Відповідно зростає важливість регулюючого впливу наднаціональних фінансових інституцій на забезпечення ФСБС окремих країн світу. Обґрунтування економічної природи ФСБС, передумов її порушення, об'єктивна оцінка поточного та прогнозованого рівнів ФСБС України є науковим підґрунтям для активізації системних досліджень механізмів діалектичного поєднання ринкових та адміністративних методів забезпечення її підтримки на рівні, необхідному для виходу вітчизняної економіки на траєкторію стабільного економічного зростання.

Фундаментальні засади дослідження умов стійкого розвитку фінансових систем закладені у працях Ф. Аллена, Г. Бека, А. Бергера, Н. Валккса, Д. Даймонда, Е. Деміргук-Кунт, П. Йосифова, О. Іссінга, Е. Крокетта, М. Куїнтіна, Р. Левіна, Р. Раджана, В. Сундарараджана, Дж. Тобіна, Х. Мінські, Ф. Мишкіна, Г. Шиназі та ін. Досліджуваній проблематиці присвячено також цілий ряд наукових праць російських економістів, зокрема: С. В. Абляєва, Г. Ю. Беца, О. П. Бикова, К. О. Кулкіної, І. В. Ларіонової, М. Є. Мамонова, Ю. С. Масленченкова, О. С. Стоянової, К. С. Тихонкова, Г. Г. Фетісова, Н. В. Фотіаді, О. Г. Хольнової, Д. А. Шенгелая, В. М. Шенаєва та ін. Останнім часом цілий ряд ґрунтовних публікацій щодо організаційно-правових та інформаційно-аналітичних засад забезпечення ФСБС та окремих банків з'явився і у вітчизняній науці. Слід відмітити праці О. І. Барановського, Т. А. Васильєвої, З. М. Васильченко, А. П. Вожжова, О. Д. Вовчак, В. М. Гейця, О. В. Дзюблюка, І. І. Д'яконової, А. О. Єпіфанова, І. Б. Івасіва, Г. Т. Карчевої, В. В. Корнєєва, В. М. Кочеткова, С. В. Леонова, Б. Л. Луціва, З. О. Луцишин, А. М. Мороза, Л. О. Примостки, І. В. Сала, Р. А. Слав'юка, М. І. Савлука, С. І. Юрія та інших.

Разом з тим аналіз наукової літератури з теми дослідження дозволяє стверджувати, що невирішеними остаточно залишається ряд теоретичних і прикладних проблем. Так, зокрема, в більшості наукових праць як першочергова розглядається проблема забезпечення фінансової стійкості банків, а ФСБС – вже як похідна від неї. При цьому поза увагою науковців залишаються питання: впливу світової фінансової архітектури та заходів наднаціонального регулювання на

ФСБС окремих країн світу; обґрунтування взаємозв'язку ФСБС України з рівнем експансії іноземного капіталу в банківську систему, рівнем концентрації капіталу, механізмом страхування депозитів, якістю регулювання та нагляду в банківській системі тощо. Таким чином, логічна незавершеність формування цілісного уявлення про забезпечення ФСБС обумовили актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження відповідає пріоритетним напрямкам реалізації науково-дослідних програм національного та регіонального значення. Зокрема, під час виконання теми “Дослідження потенціалу розвитку банків та їх впливу на економіку регіонів” (номер держ. реєстрації 0107U012108) у Тернопільському національному економічному університеті використані наукові результати дисертанта щодо ролі банківського менеджменту у забезпеченні ФСБС та її впливу на розвиток регіонів; теми “Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації та ефективності функціонування банківської системи України” (номер держ. реєстрації 0111U000157) – пропозиції щодо врахування міжнародного досвіду регулювання діяльності банків у контексті забезпечення ФСБС України. У ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” під час роботи над темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держ. реєстрації 0103U006965) враховані пропозиції дисертанта щодо обґрунтування взаємозв'язку між рівнем концентрації активів в банківській системі та її фінансовою стійкістю; над темою “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер держ. реєстрації 0107U012112) – пропозиції щодо оцінювання впливу іноземного капіталу на ФСБС та показники платіжного балансу України; над темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер держ. реєстрації 0109U006782) – пропозиції щодо формалізації тенденцій впливу світової фінансової архітектури та міжнародних фінансових відносин на ФСБС.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних засад обґрунтування умов забезпечення, інструментарію оцінювання та концепцій регулювання фінансової стійкості банківської системи України, яка перебуває під впливом глобалізаційних процесів світової фінансової системи та структурних трансформацій вітчизняної економіки.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- поглибити методологію дослідження діяльності складних фінансово-економічних систем під впливом ендогенних та екзогенних шоків;
- систематизувати та розвинути науково-методичні підходи до визначення економічного змісту ФСБС;
- обґрунтувати структурно-логічні взаємозв'язки ФСБС із фінансовою стабільністю, фінансовою безпекою, надійністю та ефективністю;
- узагальнити методологічне підґрунтя для формування цілісної концепції забезпечення ФСБС;

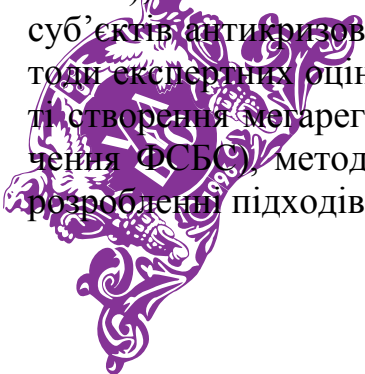
- розвинути теоретичні засади комплементарної міжрегуляторної взаємодії національних та наднаціональних фінансових інституцій під впливом системних ризиків;
- дослідити тенденції впливу світової фінансової архітектури на ФСБС, обґрунтувати наслідки збільшення обсягів кредитування України в МВФ, а також лібералізації фінансового ринку відповідно до вимог СОТ для ФСБС;
- дослідити та формалізувати вплив іноземного банківського капіталу на ФСБС в країнах Євросоюзу та Україні;
- обґрунтувати взаємозв'язок між рівнем концентрації активів у банківській системі та її фінансовою стійкістю;
- розробити пропозиції щодо удосконалення системи страхування депозитів в Україні з урахуванням формалізованого рівня її впливу на ФСБС;
- дослідити екзогенні та ендегенні фактори впливу на рівень ФСБС, виокремити з них найбільш релевантні методом головних компонент;
- обґрунтувати концептуальні засади системного підходу до оцінювання рівня ФСБС України та практичні механізми його реалізації;
- обґрунтувати вплив якості регулювання та нагляду в банківській системі на її фінансову стійкість;
- дослідити взаємозалежність між типом устрою національних регуляторних систем та ФСБС в контексті обґрунтування ефективності створення мегарегулятора фінансового ринку в Україні.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають в межах комплементарної взаємодії в ланцюзі "банки – регулятор – національна економіка – наднаціональні регуляторні та кредитні фінансові інституції".

Предметом дослідження є науково-методологічні засади та практичний інструментарій оцінювання й забезпечення ФСБС.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, банківської справи, теорії фінансів, грошей і кредиту, сучасні концепції грошово-кредитного регулювання економіки, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань стійкого функціонування банків та банківської системи.

У роботі відповідно до поставлених завдань використано такі методи дослідження, як: методи логічного узагальнення та наукової абстракції (при уточненні етимології застосування та змістовного навантаження категоріального апарату дослідження); кореляційний, регресійний, факторний і порівняльний аналізи (при дослідженні впливу екзогенних та ендегенних факторів на рівень ФСБС); системно-структурний аналіз (при розробці схеми співвідношення суб'єктів антикризового регулювання та інструментів підтримання ФСБС); методи експертних оцінок, індексний, групувань (при обґрунтуванні недоцільності створення мегарегулятора фінансового ринку в Україні у контексті забезпечення ФСБС); методи синтезу, стандартизації та ранжування показників (при розробленні підходів до розрахунку індикаторів оцінювання ФСБС України).

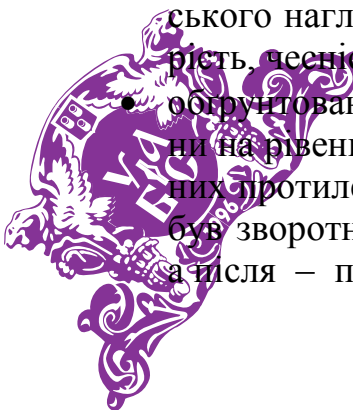
Інформаційно-фактологічною базою дослідження є: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, постанови та звітні дані Національного банку України; аналітичні матеріали Міністерства фінансів України та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; звітно-аналітична інформація Державної служби статистики України, Незалежної асоціації банків України та Асоціації банків України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, аналітичні огляди Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Європейського центрального банку, Федеральної резервної системи США та інших міжнародних фінансових організацій; результати наукових досліджень з питань забезпечення стійкого розвитку банківських систем та фінансових ринків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукової проблеми щодо створення теоретико-методологічного та методичного підґрунтя оцінювання, аналізу та забезпечення фінансової стійкості банківської системи України, яка перебуває під впливом глобалізаційних процесів світової фінансової системи та структурних трансформацій вітчизняної економіки.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- запропоновано комплексний підхід до оцінювання рівня ФСБС України, який передбачає диференціальний підхід залежно від фактора часу, об'єкта та можливостей формування адекватної бази вихідних даних: 1) для оцінювання динаміки рівня ФСБС України запропоновано агрегований показник ризику втрати ФСБС, що базується на узагальненні нормалізованих значень релевантних факторів, оцінених за розробленою системою критеріїв; 2) для порівняння банківських систем окремих країн за їх фінансовою стійкістю запропоновано індекс, який базується на співставленні відношення власного капіталу банків до їх зважених за ризиком активів та частки проблемних кредитів (для зважування складових індексу використовується один з індикаторів глибини фінансового посередництва в країні, а саме відношення загального обсягу кредитів банківського сектора до ВВП);
- оцінено якість регулювання та нагляду в банківській системі України в контексті забезпечення її фінансової стійкості на основі середньозваженого показника, розрахованого на основі формалізації рівня виконання в Україні Правил прозорості монетарної і фінансової політики МВФ та Основних принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету з банківського нагляду за чотирма компонентами: незалежність, підзвітність, прозорість, чесність;
- обґрунтовано вплив рівня концентрації активів у банківській системі України на рівень її фінансової стійкості, що дозволило виявити наявність наступних протилежних тенденцій: до світової фінансової кризи 2008 р. цей вплив був зворотним (зменшення рівня концентрації активів збільшувало ФСБС), а після – прямим (збільшення концентрації активів збільшує ФСБС), що

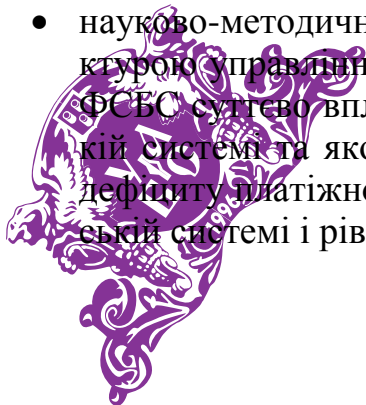

складає наукове підґрунтя для коригування заходів НБУ щодо регулювання рівня конкуренції та капіталізації у банківській системі;

- виявлено невідповідність системи гарантування депозитів в Україні умовам забезпечення ФСБС, що дозволило запропонувати зміну пропорцій формування Адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, відмову від гарантування зобов'язань державних банків за кошти бюджету, відмову від гарантування депозитів в іноземній валюті. Розроблено процедуру розрахунку регулярного збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, відповідно до якої розрахункова база коригується на зважені за ступенем кредитного ризику активи банку, позабалансові інструменти, резерви за активними операціями, відкриту валютну позицію банку;

удосконалено:

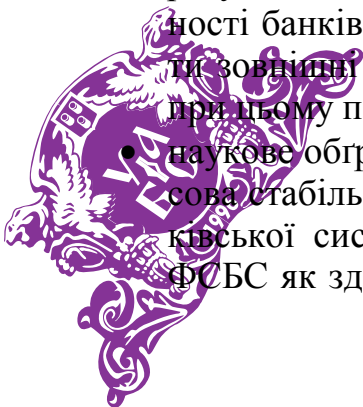
- науково-методичний підхід до обґрунтування ролі та місця інституту страхування вкладів в системі забезпечення ФСБС шляхом побудови багатофакторної регресійної логіт-моделі, яка базується на даних стосовно банківських криз в 62 країнах світу за період 1980–2010 рр., що дозволило спростувати усталену думку про позитивний вплив системи гарантування депозитів на ФСБС;
- методичні основи обґрунтування загроз для ФСБС, що виникають при занадто високому рівні зобов'язань щодо лібералізації умов торгівлі фінансовими послугами, які приймає країна при вступі до СОТ, що було здійснено на основі побудованої багатофакторної регресійної логіт-моделі, яка базується на узагальненій інформації щодо економічного розвитку 41 країни-учасниці СОТ за період 1999–2010 рр., та дозволило обґрунтувати пропозиції щодо коригування фінансової політики України в контексті забезпечення ФСБС;
- науково-методичний підхід до групування країн Євросоюзу за наближеністю векторів впливу іноземного капіталу на рівень ФСБС, який, на відміну від існуючих, базується на таких критеріях: адекватність регулятивного та основного капіталу, частка проблемних кредитів у кредитних портфелях банків, забезпеченість проблемних кредитів резервами, рентабельність активів та капіталу;
- процес визначення основних детермінант забезпечення ФСБС України, що базується на застосуванні методу головних компонент. Це дозволило сформулювати загальну сукупність з 57 факторів, з яких на основі узагальнення тенденцій їх зміни за 2002–2011 рр. утворено 2 агреговані незалежні показники, причому один містить переважно фактори, що сформували передумови кризи, а другий – фактори реакції на кризу;
- науково-методичні засади виявлення взаємозв'язку між регуляторною структурою управління та ФСБС шляхом підтвердження, що на зростання рівня ФСБС суттєво впливає зростання якості регулювання та нагляду в банківській системі та якості управління економікою в цілому, а також зменшення дефіциту платіжного балансу, процентних ставок, державної участі у банківській системі і рівня концентрації по депозитам;

- наукові засади обґрунтування впливу типу устрою національних регуляторних систем на стійкість фінансового сектора економіки на основі таких критеріїв: рентабельність активів та капіталу банків, співвідношення регуляторного капіталу банків до їх зважених за ризиком активів, власного капіталу банків до активів, недіючих кредитів до сукупних валових кредитів, банківських резервів до недіючих кредитів, що дозволило обґрунтувати недоцільність впровадження мегарегулятора фінансового ринку в Україні;

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування негативного впливу іноземного банківського капіталу на ФСБС та розвиток економіки України шляхом підтвердження наявності кореляційних зв'язків в ланцюзі “зростання частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків – зростання рівня зовнішніх запозичень банківської системи – зростання імпорту та зменшення ФСБС”, а також визначення часового лагу, через який цей вплив стає максимальним;
- концептуальні засади обґрунтування напрямів стратегічної взаємодії України з МВФ у контексті забезпечення ФСБС з урахуванням виявленого протиріччя: з одного боку, Україна на сьогодні є залежною від кредитів МВФ, які формально призначені для підтримки ФСБС, а з іншого боку, як було доведено на основі кореляційно-регресійного аналізу, – зростання кредитної заборгованості України перед МВФ зменшує рівень ФСБС;
- методичні засади формування багаторівневої системи факторів впливу на ФСБС за джерелом виникнення шоків: відносно національної банківської системи – ендогенні та екзогенні, відносно національної економіки в цілому – фактори мегарівня (джерело шоків має наднаціональне походження) та макрорівня (обумовлені трансформаційними процесами в економічній системі країни); відносно окремих банків – фактори мезорівня (обумовлені специфікою функціонування банківської системи, політикою центрального банку) та фактори мікрорівня (джерело шоків має внутрішньобанківське походження);
- обґрунтування загроз та можливостей для забезпечення ФСБС, що виникають внаслідок впливу на неї: резервних валют, світового грошового товару, міжнародної валютної ліквідності, режиму валютного курсу, валютних обмежень, паритету та конвертованості, міжнародного валютного ринку, міжнародних валютно-фінансових організацій (особливо МВФ, Світового банку, Базельського комітету з банківського нагляду), міждержавних угод, міжнародного руху капіталу, глобалізаційних процесів та міжнародних кредитних рейтингів;
- розуміння економічного змісту ФСБС як внутрішньої характеристики здатності банківської системи нівелювати внутрішні диспропорції та абсорбувати зовнішні шоки, виконувати всі свої функції в повному обсязі, сприяючи при цьому підвищенню ефективності національної економіки;
- наукове обґрунтування взаємозалежності понять: фінансова стійкість, фінансова стабільність, надійність, ефективність, фінансова безпека відносно банківської системи, що на відміну від існуючих підходів, дозволяє: 1) розуміти ФСБС як здатність до досягнення результату – фінансової безпеки; 2) розг-

лядати стабільність як характеристику динаміки відповідних процесів, а фінансову стабільність – вже не тільки динаміки, а й фінансової здатності підтримувати цю динаміку, що фактично наближує її за змістом до ФСБС; 3) надійність та ефективність вважати похідними від фінансової безпеки, які уточнюють різні її прояви: ефективність – результат функціонування банківської системи, який характеризується перевищенням доходів над видатками, а надійність – спроможністю виконати взяті на себе зобов'язання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення дисертаційного дослідження доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій. Пропозиції автора щодо формалізації впливу окремих факторів на ФСБС України та підходи до її оцінювання можуть бути використані в поточній діяльності НБУ для удосконалення існуючих механізмів антикризового регулювання, моніторингу та нагляду за діяльністю банків України в контексті забезпечення узгодженості дій на мікро- та макrorівнях за суб'єктами, часом, інструментами, факторами виникнення загроз порушення ФСБС. Пропозиції автора щодо інструментарію підтримання ФСБС мають практичне значення в контексті розробки державних програмних документів, що визначатимуть стратегію розвитку банківської системи України.

Результати дослідження автора використано в Апараті Ради Національного банку України при аналізі виконання Основних засад грошово-кредитної політики на 2012 р. (довідка від 07.05.2012 № 10-012/56). Висновки та рекомендації щодо формування системи індикаторів сумнівності банківських операцій в контексті забезпечення ФСБС впроваджено в діяльність навчально-методичного центру Державної служби фінансового моніторингу України (довідка від 29.03.2012 № 8/1/9100); щодо доцільності підтримки певного рівня концентрації активів у банківській системі з урахуванням тенденції її позитивного впливу на ФСБС – в діяльність Управління Національного банку України в Чернігівській області (довідка від 29.03.2012 № 08-110/1102); щодо впливу інституційних, макро- та мікроекономічних факторів банківських криз в Україні на ФСБС – у діяльність Управління Національного банку України в Сумській області (довідка від 27.0.2012 № 007-19/1075); щодо системи індикаторів ранньої діагностики виникнення загроз порушення ФСБС України – в діяльність Управління Національного банку України в Тернопільській області (довідка від 04.04.2012 № 14-013/88-1013); щодо впливу зовнішніх чинників зниження рівня ФБС України – в діяльність Управління Національного банку України в Черкаській області (довідка від 20.01.2012 № 346-27/44-5634); щодо впливу участі у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб (інститутів страхування депозитів) на довіру клієнтів, стійкість банку та ФСБС України – в діяльність ПАТ “Дойче Банк ДБУ” (довідка від 15.03.2012 № МО/120315/1); щодо оцінки поточного рівня концентрації капіталу у вітчизняній банківській системі та його впливу на рівень ФСБС України – в діяльність ПАТ “Державний ощадний банк України” (довідка від 03.02.2012 № 45-674/3).

Матеріали дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку

України” при викладанні дисциплін “Банківська справа”, “Банківська система”, “Банківський нагляд” (акт від 16.02.2012), а також Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін “Стратегічне управління в кредитних установах” та “Фінансовий менеджмент у банку” (довідка від 18.01.2012 № 126-04/1222).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на наукових і науково-практичних конференціях, в тому числі: Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2007, 2010, 2011 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції “Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу” (м. Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальные проблемы и перспективы развития экономики в условиях модернизации” (м. Саратов, Російська Федерація, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Міжнародна банківська конкуренція: теорія та практика” (м. Суми, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури” (м. Львів, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Аналіз наукових досліджень” (м. Дніпропетровськ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Efektivni nastroje modernich ved – 2011” (м. Прага, Чеська Республіка, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальные вопросы развития современного общества” (м. Курськ, Російська Федерація, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2007–2010 рр.) та ін.

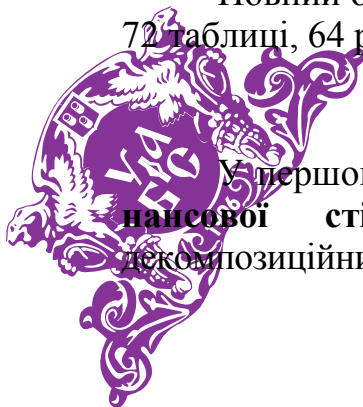
Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 57 наукових працях загальним обсягом 45,48 друк. арк., з яких особисто автору належать 45,38 друк. арк., у тому числі 1 одноосібна монографія, 2 розділи у колективних монографіях, 34 статті у наукових фахових виданнях з економіки, 19 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 1 навчальний посібник.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 554 сторінки, у т.ч. на 257 сторінках розміщено 72 таблиці, 64 рисунки, 10 додатків і список літератури з 385 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації “**Концептуальні засади забезпечення фінансової стійкості банківської системи**” здійснено структурно-декомпозиційний аналіз понять “стійкість”, “економічна стійкість” та “фінансова

стійкість”, розвинуто категоріально-понятійний апарат у сфері дослідження ФСБС, обґрунтовано взаємозв’язок фінансової стійкості банківської системи з її фінансовою стабільністю, фінансовою безпекою, надійністю та ефективністю.

Узагальнення наукової думки з досліджуваної проблематики виявило наявність цілого ряду усталених методичних підходів до розуміння змісту поняття “стійкість”, найбільш поширеними з яких є наступні два: 1) стійкість як здатність системи зберігати свою структуру та функціональні особливості під впливом зовнішніх факторів; 2) стійкість як здатність системи функціонувати у станах, близьких до рівноважних, або відновлювати його після дестабілізації.

Серед цілого ряду видів стійкості (технологічна, організаційна, екологічна, кадрова, комунікаційна, соціально-психологічна, інноваційна, структурна тощо) економічна є однією з основних, оскільки перебуває у тісних суб’єктно-об’єктних взаємозв’язках з більшістю інших. Економічна стійкість, у свою чергу, також трактується неоднозначно в наукових працях, а саме як: 1) комплекс структурних елементів; 2) як стан ринкової системи (економічна рівновага); 3) здатність забезпечувати прибутковість. При цьому в межах економічної стійкості виділяють: ринкову, цінову, управлінську, виробничу, ділову, інвестиційну, фінансову та інші види стійкості.

Серед підходів до розуміння змісту поняття “фінансова стійкість” найбільш загальними автор вважає наступні: 1) фінансова стійкість як певний стан економічної системи (суб’єкта) або результат їх діяльності; 2) фінансова стійкість як здатність системи забезпечувати та підтримувати платоспроможність; 3) фінансова стійкість як реалізація ресурсного потенціалу.

Розглядаючи банківську систему як об’єкт забезпечення фінансової стійкості, науковці акцентують увагу: по-перше, на системному уявленні про здатність банківського сектора економіки протистояти зовнішнім шокам (відповідно до цього підходу банкрутство окремих банків не вважається загрозою для втрати стійкості всією банківською системою); по-друге, на здатності банківської системи на тривалій основі і без збоїв виконувати функцію трансформації заощаджень в інвестиції; по-третє, на здатності банківської системи запобігати виникненню системної кризи; по-четверте, на забезпеченні ФСБС через фінансову стійкість ключових банків та ринків.

У роботі ФСБС пропонується розуміти як внутрішню характеристику здатності банківської системи нівелювати внутрішні диспропорції та абсорбувати зовнішні шоки (збурення, які виводять систему зі стану рівноваги), виконувати всі свої функції в повному обсязі, сприяючи при цьому підвищенню ефективності національної економіки. Такий підхід відрізняється від існуючих принаймні двома принциповими положеннями. По-перше, автор вважає помилковим трактування ФСБС просто як здатності виконувати свої функції під впливом дестабілізуючих чинників, оскільки, як показав досвід, у 2007–2008 рр. банківські системи багатьох країн продовжували виконувати більшість своїх функцій (трансформаційну, емісійну), але без виконання стабілізаційної функції, що фактично призвело до “надування кредитних бульбашок”, дестабілізації

діяльності банків, розбалансування всього фінансового ринку та перетворило банківську систему на джерело системної економічної кризи. Тому автор у визначенні підкреслює, що фінансово стійкою може вважатися лише та банківська система, яка в повному обсязі виконує всі свої функції без виключення та сприяє при цьому підвищенню ефективності національної економіки. По-друге, ФСБС автор розуміє не як результат діяльності або стан розвитку банківської системи, а як внутрішню характеристику її здатності функціонувати під впливом зовнішніх шоків та внутрішніх дестабілізуючих факторів.

Фундаментальними складовими концепції забезпечення ФСБС автор вважає:

1. Умови формування ФСБС (виявлення найбільш значущих ендогенних та екзогенних факторів, які виводять банківську систему з рівноваги, оцінювання сили їх впливу на ФСБС з метою виявлення найбільш небезпечних з них).

2. Інструментарій оцінювання (критеріальна база для оцінювання поточного рівня ФСБС, прогнозування тенденцій його зміни, кількісне вимірювання реакції на дестабілізуючі впливи).

3. Регулюючі заходи з боку регулятора (НБУ) щодо підтримання досягнутого рівня ФСБС або забезпечення досягнення бажаного рівня.

Саме ці базові складові і обумовили вибір мети дослідження та сформулювали логічну структуру дисертаційної роботи відповідно до загальної концепції забезпечення ФСБС (рис. 1).

Критеріями втрати банківською системою фінансової стійкості в роботі вважається факт настання однієї з таких подій: 1) рівень проблемних активів складає більш ніж 10 % від сукупних активів банківської системи; 2) фінансова підтримка банківського сектора з боку уряду або центрального банку складає більш ніж 2 % від ВВП; 3) відбувається великомасштабна націоналізація банків або банкрутство банків, сукупна частка активів яких становить більш ніж 10 % від усіх активів банківської системи; 4) введено мораторій на повернення депозитів, підвищено рівень гарантування вкладів тощо.

У науковому та діловому економічному середовищі термін “фінансова стійкість банківської системи” часто використовується поруч з цілим рядом інших суміжних економічних понять: стабільність, надійність, ефективність, безпека тощо. У роботі обґрунтовано їх взаємозв’язки та місце кожної з них в межах категоріально-понятійного поля. Найбільш загальним поняттям з досліджуваних автор вважає саме ФСБС, оскільки воно відображає характеристику банківської системи – її здатність протидіяти шокам. Результатом реалізації цієї її характеристики слід вважати фінансову безпеку банківської системи, яка трактується в роботі як стан розвитку банківської системи, що відзначається збалансованістю, адаптивністю до зовнішніх та внутрішніх загроз та здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економіки. Таким чином, ФСБС пропонується розуміти як здатність до досягнення результату – фінансової безпеки банківської системи.

Що ж стосується фінансової стабільності банківської системи, то одна частина науковців вважає її синонімом ФСБС, а інша – фактично ототожнює з фінансовою безпекою (в тому її трактуванні, яке було викладено вище). Автором обґрунтовано, що при абстрагуванні від об'єкта дослідження стабільність слід вважати характеристикою динаміки протікання будь-яких процесів, тоді як стійкість – реакцією на збурення.

Рисунок 1 – Концептуальні засади забезпечення ФСБС
(курсивом виділено задачі, які вирішено в дисертаційній роботі)

У загальному розумінні будь-яка система може бути стабільно стійкою та стабільно нестійкою. В той же час, коли мова йде про фінансову стійкість та фінансову стабільність, розмежування цих понять втрачає економічний сенс, оскільки фінансова стабільність стає характеристикою вже не тільки динаміки, а й фінансової здатності підтримувати цю динаміку, що фактично наближує її за змістом до фінансової стійкості. Таким чином, звуження сфери дослідження до фінансової складової робить ці категорії характеристиками одно і того ж самого об'єкта.

Поняття ж “надійність” та “ефективність” відносно банківської системи слід вважати похідними від фінансової безпеки, які уточнюють різні її прояви: ефективність – результат функціонування банківської системи, який характеризується перевищенням доходів над видатками, а надійність – спроможність виконати взяті на себе зобов'язання.

У другому розділі “**Ендогенні фактори забезпечення фінансової стійкості банківської системи України**” запропоновано систему факторів забезпечення ФСБС розглядати як чотирьохрівневу, формалізовано взаємозв'язок рівня концентрації активів у банківській системі України та її фінансової стійкості, розроблено пропозиції щодо удосконалення інструментарію страхування банківських депозитів в Україні в контексті забезпечення ФСБС.

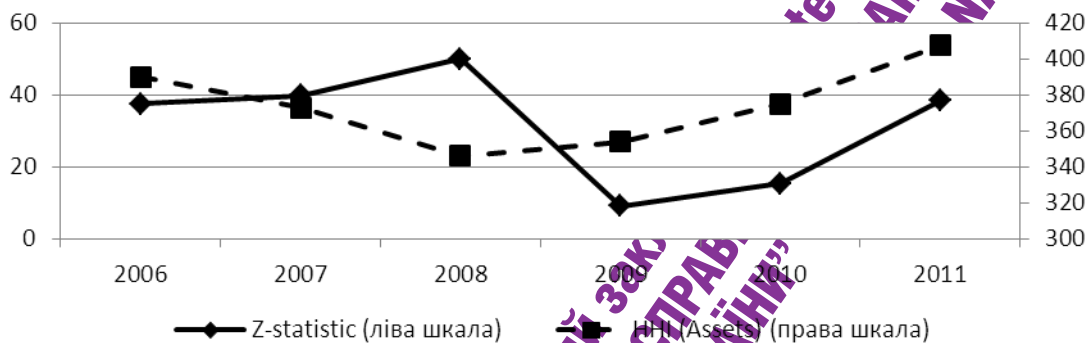
Фактори забезпечення ФСБС запропоновано поділяти на 2 групи та 4 рівні залежно від джерела їх виникнення. Перша група факторів – екзогенні по відношенню до національної банківської системи: 1) фактори мегарівня (мають наднаціональне походження, обумовлені глобалізаційними та лібералізаційними процесами у світовій фінансовій системі, турбулентністю на світовому фінансовому ринку тощо); 2) фактори макrorівня (обумовлені трансформаційними процесами в економічній системі країни та не пов'язані безпосередньо з функціонуванням банківської системи). Друга група факторів – ендогенні по відношенню до національної банківської системи: 1) фактори мезорівня (обумовлені специфікою функціонування банківської системи, політикою центрального банку, впорядкованістю банківського законодавства тощо); 2) фактори мікрорівня (обумовлені специфікою функціонування окремих банків та пов'язані з виваженістю їх політики захисту від ризиків, досконалістю банківського менеджменту тощо). У роботі досліджено специфіку впливу більшості з цих факторів на забезпечення ФСБС України. З великої кількості ендогенних факторів впливу на ФСБС найбільш неоднозначним та найменш дослідженим є вплив рівня концентрації капіталу в банківській системі та типу системи страхування депозитів.

Узагальнення результатів емпіричних досліджень та існуючих підходів до обґрунтування впливу концентрації капіталу в банківській системі на її фінансову стійкість дозволяє стверджувати про існування двох протилежних гіпотез. Відповідно до першої передбачається, що більш концентровані банківські системи є більш стійкими до зовнішніх шоків, оскільки у банків зменшується потреба брати на себе додаткові ризики для отримання конкурентних переваг та збільшення прибутків (прикладом є банківські системи Канади та Китаю, а також впровадження в США концепції розвитку банківської системи “Concentration stability” (“Стабільність через концентрацію”). Відповідно до

другої гіпотези рівень концентрації розглядається як фактор негативного впливу на ФСБС, оскільки монополія або олігополія на ринку банківських послуг призводить до підвищення відсоткових ставок за кредитами, що підштовхує банки до кредитування занадто ризикових проектів і збільшує ризик недобросовісної поведінки банків (прикладом є країни Південно-Східної Азії).

З метою емпіричної перевірки справедливості цих гіпотез для умов України здійснено кореляційний аналіз взаємозв'язку між показником *Z-statistic* (використовується фахівцями Світового банку та МВФ як індикатор ФСБС через співвідношення збитків банківської системи внаслідок внутрішніх або зовнішніх шоків та власного капіталу) та показником концентрації активів за Херфіндалем-Хіршманом HHI_{act} за 2006–2011 рр. (рис. 2).

Рисунок 2 – Показник концентрації активів (HHI_{act}) та індикатор рівня ФСБС України (*Z-statistic*)

Результати аналізу довели, що до світової фінансової кризи (2006–2008 рр.) рівень концентрації активів в банківській системі України зменшувався, що позитивно впливало на рівень ФСБС (коефіцієнт кореляції становить $-0,9745$). Після світової фінансової кризи (2009–2011 рр.) рівень концентрації активів у банківській системі України почав збільшуватися, що також позитивно вплинуло на рівень ФСБС (коефіцієнт кореляції становить $+0,9806$). Таким чином, у докризовий період взаємозв'язок між концентрацією активів та ФСБС був зворотним, а в посткризовий став прямим. Отримані результати дозволили обґрунтувати, що при появі перших загроз настання банківської кризи регулятор (НБУ) має застосовувати заходи на користь збільшення рівня концентрації активів у банківській системі, а при стабілізації ситуації – формувати умови для нарощування банками кредитних портфелів.

Для посткризового періоду (2009–2011 рр.) формалізовано вплив концентрації активів у банківській системі на ФСБС:

$$Z\text{-statistic} = -192,18 + 0,56HHI_{act}. \quad (1)$$

Виявлені взаємозв'язки створюють наукове підґрунтя для прогнозування тенденцій зміни ФСБС залежно від здійснюваних НБУ заходів щодо регулювання конкуренції, капіталізації та ризиків у банківській системі.

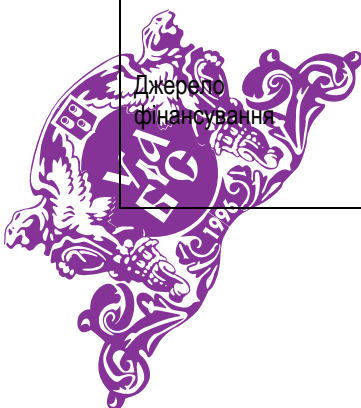
У наукових колах усталеною є точка зору, згідно з якою існування інституту страхування депозитів в більшості країн світу позитивно впливає на

ФСБС. На думку автора, такий взаємозв'язок не є однозначним: з одного боку страхування депозитів може збільшити ФСБС, скорочуючи мимовільні або інформаційно керовані вилучення депозитів, з іншого боку, воно може її зменшити, підсилюючи ризик недобросовісної поведінки з боку банків.

З метою емпіричної перевірки гіпотези про позитивний вплив страхування вкладів на ФСБС у роботі побудовано багатовимірну регресійну логіт-модель, що базується на узагальнених даних стосовно банківських криз, які мали місце у 62 країнах світу за період 1980–2010 рр. Розрахунки показали, що вплив на рівень ФСБС темпу зростання ВВП є позитивним; реальної ставки відсотків – негативним, зміни валютного курсу – негативним, зростання кредитного портфелю банків – негативним, ВВП на душу населення – позитивним. Результати цього дослідження демонструє табл. 1.

Таблиця 1 – Характеристика незалежних змінних у рівняннях

Незалежна змінна	Значення фіктивної змінної		Коефіцієнт*	Основний висновок
	передбачено умовами побудови моделі	в Україні		
Наявність системи страхування депозитів (ССД)	ССД відсутня – 0; ССД наявна – 1	1	0,696	Підвищує імовірність настання банківської кризи та зменшує ФСБС
Співстрахування (наявність франшизи)	ССД відсутня – 0; франшиза наявна – 1; франшиза відсутня – 2	2	0,397	Підвищує імовірність настання банківської кризи та зменшує ФСБС
Наявність обмежень на страхову виплату	ССД відсутня – 0; сума страхових виплат лімітується – 1; сума страхових виплат не лімітується – 2	1	0,699	Обмеження знижує ризик настання банківської кризи та збільшує ФСБС
Частка застрахованих депозитів	ССД відсутня – 0; ССД наявна – фактична частка застрахованих депозитів	100	0,019	Збільшення несуттєво впливає на стійкість банківської системи
Поширення механізму страхування на депозити в іноземній валюті	ССД відсутня – 0; депозити в іноземній валюті не підлягають страхуванню – 1; депозити в іноземній валюті підлягають страхуванню – 2	1	0,471	Підвищує імовірність настання банківської кризи та зменшує ФСБС
Поширення механізму страхування на міжбанківські депозити	ССД відсутня – 0; міжбанківські депозити не підлягають страхуванню – 1; міжбанківські депозити підлягають страхуванню – 2	0	0,414	Підвищує імовірність настання банківської кризи та зменшує ФСБС
Наявність страхового фонду	ССД відсутня – 0; страховий фонд не створюється – 1; страховий фонд створюється – 2	2	0,454	Створення фонду підвищує ризик банківської кризи та зменшує ФСБС
Тип фінансування	ССД відсутня – 0; ССД з авансовим фінансуванням – 1; ССД з фінансуванням постфактум – 2	1	0,304	Фінансування постфактум є гіршим варіантом, ніж авансове фінансування
Джерело фінансування	ССД відсутня – 0; страхування депозитів здійснюється виключно за рахунок банків – 1; страхування депозитів здійснюється спільно банками і державою – 2; страхування депозитів здійснюється виключно за рахунок держави – 3	2	0,397	Кращим варіантом є фінансування виключно за рахунок банків, гіршим – фінансування виключно за рахунок держави

Продовж. табл. 1

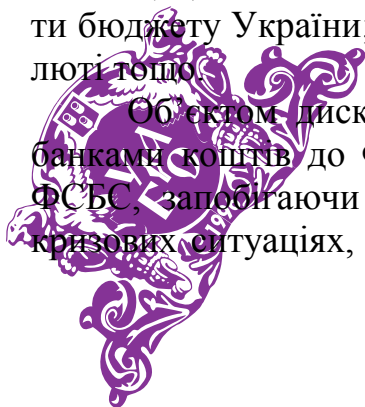
Незалежна змінна	Значення фіктивної змінної		Коефіцієнт*	Основний висновок
	передбачено умовами побудови моделі	в Україні		
Розмір страхових внесків	ССД відсутня – 0; ССД наявна – відсоток від середнього розміру депозиту	185,83	0,034	Зростання відсотка страхового внеску несуттєво впливає на імовірність настання банківської кризи
Суб'єкти управління	ССД відсутня – 0; управління ССД здійснюється виключно саморегульованими організаціями банків – 1; ССД передбачає державну та комерційну участь в управлінні – 2; управління ССД здійснюється виключно державними органами управління – 3	2 (в новому Законі 3)	0,269	Найгіршим варіантом є управління виключно державними органами, а найкращим варіантом – управління саморегульованими організаціями банків
Участь банків	ССД відсутня – 0; ССД з обов'язковою участю банків – 1; ССД з добровільною участю банків – 2	1	0,663	Добровільна участь банків в ССД збільшує імовірність настання банківської кризи та зменшує ФСБС

*Знак та абсолютне значення коефіцієнтів у регресійних рівняннях вказують на напрямок та силу впливу незалежних змінних (окремих характеристик системи страхування депозитів) на залежну (ФСБС)

У роботі було спростовано гіпотезу про те, що формування в країні системи страхування депозитів робить її банківську систему більш стійкою до внутрішніх та зовнішніх шоків. В той же час в Україні така система вже створена, тому в контексті зменшення її негативного впливу на ФСБС автором обгрунтовано найоптимальніший варіант її організаційної побудови. Він передбачає виконання виконання таких вимог: відсутність співстрахування, обмеженість страхових виплат, відсутність можливості застрахувати депозити в іноземній валюті та міжбанківські депозити, обов'язковість участі всіх банків, відсутність страхового фонду, процедура авансового страхування, виплата страхових сум та управління виключно за рахунок банків та їх саморегульованих об'єднань.

Автором проведено дослідження діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) в Україні з позиції відповідності визначеним вище критеріям забезпечення ФСБС, перспективних змін відповідно до Закону України № 4452-VI "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб", обгрунтовано наявність цілого ряду системних недоліків та розроблено пропозиції щодо їх усунення. Зокрема пропонується: 1) при формуванні Адміністративної ради ФГВФО дотримуватися таких пропорцій: від Кабінету Міністрів України – 1 особа, від НБУ – 1 особа, від саморегульованих організацій банківської системи – 3 особи; 2) відмовитися від гарантування зобов'язань державних банків за кошти бюджету України; 3) відмовитися від гарантування депозитів в іноземній валюті тощо.

Об'єктом дискусій останнім часом є оптимізація розміру відрахування банками коштів до ФГВФО, який би, з одного боку, забезпечував зростання ФСБС, запобігаючи масовим та неконтрольованим вилученням депозитів у кризових ситуаціях, а з іншого боку – не перетворився б на непомірний тягар

для банків – учасників фонду, що могло б створити додаткові загрози для ФСБС. Автором запропоновано визначати його з урахуванням ризиковості банківських вкладень:

$$SRC = ARC(TD + IA) \frac{A_r + OBSI_r - RAO + aOFEF}{A + OBSI - RAO + aOFEF}, \quad (2)$$

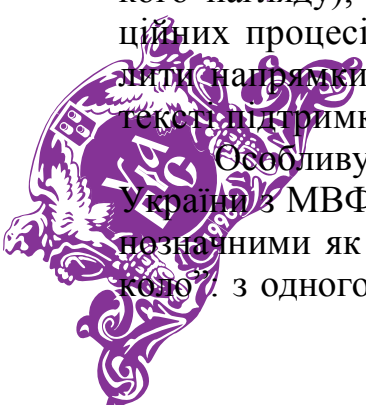
де SRC – розмір відрахування банками коштів до ФГВФО; ARC – річна ставка збору до ФГВФО (на даний момент вона становить 0,25 % бази нарахування); TD – загальна сума вкладів банку; IA – нараховані за вкладками банку відсотки; A – сумарні активи банку; A_r – сумарні активи банку, зважені за ступенем кредитного ризику (за методикою НБУ для нормативу Н2); $OBSI$ – позабалансові інструменти банку; $OBSI_r$ – позабалансові інструменти банку, зважені за ступенем кредитного ризику (за методикою НБУ для нормативу Н2); RAO – сума створених відповідних резервів за активними операціями; $aOFEF$ – сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами (за методикою НБУ для нормативу Н2).

Такий підхід дозволить: по-перше, враховувати ризиковість активних операцій банків, використовуючи нормативну базу НБУ; по-друге, встановлювати навантаження на конкретний банк залежно від якості управління активами в ньому; по-третє, опосередковано регулювати ризиковість активних операцій; по-четверте, знизити імовірність настання банківських криз як в окремих установах, так і по системі в цілому.

У третьому розділі “Екзогенні фактори забезпечення фінансової стійкості банківської системи” обґрунтовано напрямки впливу світової фінансової архітектури на ФСБС, переваги та недоліки вступу країни до СОТ в контексті забезпечення ФСБС, визначено перспективи взаємодії України з МВФ з точки зору впливу на ФСБС, формалізовано загрози ФСБС України та інших країн світу від експансії іноземного капіталу.

Із розвитком процесів інтернаціоналізації фінансово-господарських зв'язків банківської системи починають все в більшій мірі залежати від міжнародних фінансових відносин, що створює нові загрози для ФСБС. У роботі проаналізовано загрози та можливості для України, що виникають внаслідок впливу: резервних валют, світового грошового товару, міжнародної валютної ліквідності, режиму валютного курсу, валютних обмежень, паритету та конвертованості, міжнародного валютного ринку, міжнародних валютно-фінансових організацій (особливо МВФ, Світового банку, Базельського комітету з банківського нагляду), міждержавних угод, міжнародного руху капіталу, глобалізаційних процесів та міжнародних кредитних рейтингів. Це дозволило окреслити напрямки коригування зовнішньоекономічної політики України в контексті підтримки ФСБС.

Особливу увагу в роботі приділено дослідженню перспектив співпраці України з МВФ з точки зору забезпечення ФСБС, оскільки вони є доволі неоднозначними як для України, так і для МВФ. Формується так зване “замкнуте коло”: з одного боку, економіка України на сьогодні стала дуже залежною від

фінансової допомоги МВФ, яка формально призначена для підтримки ФСБС, з іншого боку, незважаючи на задекларовані цілі та широкий спектр ініціатив МВФ, його діяльність не сприяє підвищенню стійкості, самостійності та розвитку банківської системи, а збільшує залежність національної економіки від зовнішніх кредитних потоків, веде до послаблення економічного потенціалу країни.

Якщо ж розглядати цю проблему з точки зору МВФ, то, зважаючи на досить повільний вихід України із глибокої фази економічного спаду, скорочення доходів бюджету та збільшення видатків, досить малоімовірними автор вважає розроблені МВФ прогнози щодо обсягів та строків погашення основної суми зобов'язань України. Це неминуче призведе до застосування відповідних штрафних санкцій та може мати катастрофічні наслідки як для ФСБС України, так і для економіки в цілому.

Емпіричне підтвердження гіпотези про негативний вплив, що здійснює на ФСБС збільшення кредитної залежності вітчизняної економіки від МВФ, було отримано за результатами аналізу взаємозв'язку між обсягами кредитів України перед МВФ (AOL_{IMF}) та показником Z -statistic, що використовується фахівцями МВФ та Світового банку для характеристики рівня ФСБС: 1) щільність зв'язку – висока (коефіцієнт кореляції дорівнює $-0,792$), причому максимальний зв'язок спостерігається саме в рік отримання кредиту; 2) напрямок впливу – негативний:

$$Z - statistic = 48,12 - 2,53 \cdot 10^{-6} \cdot AOL_{IMF} \quad (3)$$

Отримані результати підтверджують, що зростання кредитної заборгованості України перед МВФ несуттєво, але все ж таки зменшує фінансову стійкість її банківської системи, що обумовлює необхідність перегляду стратегічних орієнтирів при формуванні політики взаємодії України з МВФ.

Із розвитком та поступовим розширенням торгових зв'язків у світі діяльність Світової організації торгівлі (СОТ) перетворюється на один із потужних факторів впливу на обсяги та напрямки світових фінансових потоків, що, відповідно, відображається на фінансовій стійкості національних банківських систем. У травні 2008 р. Україна стала 152-м офіційним членом СОТ, відкривши кордони для гравців фінансового ринку інших держав, а вже в третьому кварталі 2008 р. зіткнулася з наслідками світової фінансової кризи. Автором здійснено порівняння країн-учасниць СОТ за рівнем зобов'язань щодо відкритості ринку фінансових послуг, прийнятих при вступі до СОТ, за кількісною шкалою, що застосовується фахівцями МВФ. Це дослідження показало, що при вступі до СОТ Україна прийняла на себе максимально можливі зобов'язання по трьом з чотирьох можливих режимів споживання фінансових послуг (табл. 2), тоді як, наприклад, рівень зобов'язань Китаю по всім режимам є нульовим, Канади – максимальним тільки по другому режиму тощо.

Автором висунуто гіпотезу, що занадто високий рівень зобов'язань щодо лібералізації в сфері торгівлі фінансовими послугами, які приймає на себе країна при вступі до СОТ, негативно позначається на рівні ФСБС. З метою емпіричної перевірки цієї гіпотези в роботі побудовано багатовимірну регресійну логіт-модель, що базується на узагальненій інформації щодо економічного розви-

тку 41 країни-учасниці СОТ за період 1999–2010 рр., у переважній більшості яких за період дослідження були банківські кризи (табл. 2).

Отримані позитивні значення коефіцієнтів при незалежних змінних доводять, що ймовірність настання банківської кризи напряму залежить від рівня зобов'язань щодо лібералізації торгівлі фінансовими послугами в рамках СОТ, що відповідно вимагає додаткової уваги з боку регуляторів ринку фінансових послуг щодо діяльності ринку в умовах глобалізаційних процесів.

У дисертаційній роботі досліджено взаємозв'язок динаміки присутності іноземного капіталу у банківських системах країн Євросоюзу з динамікою ряду індикаторів, які найбільшою мірою забезпечують здатність банківської системи протистояти негативним економічним та фінансовим шокам: показників адекватності регулятивного капіталу та адекватності основного капіталу (в українській практиці це нормативи Н2 та Н3 відповідно), частки проблемних кредитів у кредитних портфелях банків, показника забезпеченості проблемних кредитів резервами, рентабельності активів (ROA), рентабельності капіталу (ROE).

Таблиця 2 – Результати дослідження впливу рівня зобов'язань, прийнятих країною при вступі до СОТ, на ймовірність втрати ФСБС

Змінні		Окремі характеристики регресійних рівнянь							
		Рівняння 1*		Рівняння 2*		Рівняння 3*		Рівняння 4*	
		K	P3	K	P3	K	P3	K	P3
Контрольні змінні	Темп зростання реального ВВП	-0,157	0,01	-0,151	0,01	-0,150	0,01	-0,151	0,01
	Реальна ставка відсотків	0,021	0,01	0,022	0,01	0,021	0,01	0,024	0,01
	Інфляція	-0,001	-	-0,002	-	0,006	-	-0,001	-
	Відношення грошового агрегата М2 до резервів центрального банку в іноземній валюті	-0,000	-	-0,000	-	-0,000	-	-0,000	-
	Зміна валютного курсу	0,012	0,01	0,012	0,01	0,008	0,10	0,012	0,01
	Темп зростання кредитного портфеля банків	0,017	0,10	0,015	-	0,019	0,10	0,017	0,10
	ВВП на душу населення	-0,067	0,05	-0,069	-	-0,055	0,05	-0,063	0,01
Незалежні змінні	Рівень зобов'язань щодо лібералізації ринку фінансових послуг в середньому по трьох режимах	0,397	0,10	-	-	-	-	-	-
	Режим 1 – Транскордонне споживання	-	-	0,412	0,01	-	-	-	-
	Режим 2 – Споживання за кордоном	-	-	-	-	0,471	0,01	-	-
	Режим 3 – Комерційна присутність	-	-	-	-	-	-	0,338	0,05
Адекватність моделі	Скорегований коефіцієнт детермінації Амемії	51,17	0,05	53,69	0,01	55,03	0,01	54,02	0,01
	Інформаційний критерій Акаіке	241	-	240	-	242	-	239	-

Примітки: K – коефіцієнти незалежних і контрольних змінних в регресійних рівняннях; P3 – рівень значущості коефіцієнта K;

* Рівняння 1-4 формувалися залежно від обраної незалежної змінної: в рівнянні 1 незалежною змінною є рівень зобов'язань в середньому по трьох режимах споживання фінансових послуг, в рівнянні 2 – по режиму 1, в рівнянні 3 – по режиму 2, в рівнянні 4 – по режиму 3.

Було виявлено, що з усіх країн-членів Євросоюзу найбільш негативний вплив (майже за всіма досліджуваними критеріями) іноземний капітал здійснює на ФСБС саме в країнах Східної Європи – нових членах, а також в Іспанії та Греції, що зазнали найбільш руйнівного впливу під час кризи 2008 р. (рис. 3). Важливим

у даному контексті є той факт, що тенденції розвитку економіки України найбільшою мірою наближені до тенденцій розвитку економік саме цих країн.

Рисунок 3 – Групування країн Євросоюзу у 2007–2011 рр. залежно від кореляції частки активів іноземних банків з коефіцієнтом ROA та часткою проблемних кредитів

Суттєве зростання рівня зовнішніх запозичень банківської системи обумовлене зростанням частки іноземного капіталу в банківській системі України внаслідок спрощення доступу банків з іноземним капіталом до зовнішніх ресурсів. У свою чергу, зовнішні запозичення банківської системи призвели до зростання її зовнішнього боргу, стимулювали зростання імпорту і “надування кредитної бульбашки”. Проведений кореляційний аналіз впливу рівня зовнішніх запозичень банківської системи на індикатор ФСБС довів найбільший негативний вплив з лагом в 6 кварталів, тобто найзначніші загрози ФСБС проявляються через півтора роки після збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі. Ці висновки в роботі підтверджені на основі кореляційно-регресійного аналізу (табл. 3).

Таблиця 3 – Результати дослідження взаємозв’язків в ланцюзі “частка іноземного капіталу в банківській системі – зовнішні запозичення банківської системи – рівень імпорту – ФСБС”

Досліджуваний взаємозв’язок	Щільність зв’язку (коефіцієнт кореляції)	Напрямок зв’язку (регресійна залежність)	Статистична значущість
Взаємозв’язок між показниками частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків (SFC_{SCB}) та зовнішніми запозиченнями банківського сектора України (ID_{bs})	Висока (коефіцієнт кореляції дорівнює 0,93)	Позитивний $ID_{bs} = 12,37 + 0,0008SFC_{SCB}$	R^2 складає 0,87, а F-статистика – вище критичного
Взаємозв’язок між рівнем зовнішніх запозичень банківського сектора України (ID_{bs}) та рівнем імпорту в Україні (Imp)	Висока (коефіцієнт кореляції дорівнює 0,77)	Позитивний $Imp = 9373,8 + 0,33 ID_{bs}$	R^2 складає 0,59, а F-статистика – 43,5 при критичному значенні 4,17

Досліджуваний взаємозв'язок	Щільність зв'язку (коефіцієнт кореляції)	Напрямок зв'язку (регресійна залежність)	Статистична значущість
Вплив рівня зовнішніх запозичень банківської системи (ID_{bs}) на індикатор ФСБС (Z -statistic)	коефіцієнти кореляції: з лагом 0 кварталів – -0,61; з лагом 1 квартал – -0,65; з лагом 2 квартали – -0,716; з лагом 3 квартали – -0,776; з лагом 4 квартали – -0,829; з лагом 5 кварталів – -0,865; з лагом 6 кварталів – -0,884; з лагом 7 кварталів – -0,883; з лагом 8 кварталів – -0,860	Z -statistic(t) = 47,8 – 0,91 ID_{bs} (t -6)	Всі моделі є статистично значущими

Автором доведено, що в країнах, які розвиваються, та країнах з перехідною економікою наслідками зростання частки іноземного капіталу в банківській системі є збільшення зовнішніх запозичень, “кредитний бум” та збільшення імпорту. Саме вони найбільшою мірою обумовлюють зменшення рівня ФСБС.

У четвертому розділі “**Методологічні засади та прикладний інструментарій оцінювання фінансової стійкості банківської системи**” здійснено узагальнення існуючих моделей оцінки фінансової стійкості банків та банківської системи, проведено факторний аналіз впливу на ФСБС методом головних компонент, викладено концептуальні засади комплексного оцінювання ФСБС.

Автором узагальнено найбільш поширені підходи до оцінювання фінансової стійкості банків та банківської системи (на основі індикаторів фінансового стану банків, стрес-тестування, агрегованих індексів фінансової стійкості, формування кластерних структур, рейтингових оцінок, статистичних методів тощо), а також цілий ряд методик, що рекомендуються міжнародними фінансово-кредитними інституціями та центральними банками країн світу. Проведене дослідження дозволило обґрунтувати їх переваги та недоліки, а також можливість використання в Україні.

У роботі виокремлено 57 факторів, які мають враховуватися в моделі інтегральної оцінки рівня ФСБС України. З метою скорочення розмірності моделі без втрати її адекватності методом головних компонент сформовано 2 агреговані показники, перший з яких (включає 29 показників з факторним навантаженням, більшим ніж 0,70) пояснює 44,13 % зміни характеристик ФСБС, а другий (включає 17 показників з факторним навантаженням, більшим ніж 0,70) пояснює більш ніж 31 % дисперсії ознак. Детальний аналіз структури цих агрегованих показників показав, що перший визначається переважно факторами, що спровокували кризу 2008 р., а другий – факторами, що відображають реакцію економічної системи на неї.

Для оцінювання рівня ФСБС України автором запропоновано диференційовано обирати показники залежно від фактора часу, об'єкта та можливостей формування адекватної бази вихідних даних:

- для порівняння рівня ФСБС України за різні періоди, коли не існує обмежень щодо формування розгорнутої бази вихідних даних, як критерій запропоновано використовувати агрегований показник ризику втрати ФСБС ($AIRL_{fsbs}$);

- при необхідності здійснення порівняльного аналізу банківських систем різних країн за рівнем їх фінансової стійкості виникає необхідність враховувати об'єктивну або суб'єктивну асиметрію інформації, непорівнянність фінансової звітності у банківському секторі окремих країн за цілим рядом показників, що обумовлює необхідність спрощення підходу до оцінювання ФСБС та використання як критерію індексу ФСБС (IFS_{bs}).

Перелік факторів, які обрані для включення в розрахунок показника $AIRL_{fsbs}$ за результатами методу головних компонент, а також критерії їх оцінювання представлені в табл. 4. Автором узагальнено інформацію щодо динаміки абсолютних значень цих факторів за 2002–2011 рр., нормалізовано їх, а показник $AIRL_{fsbs}$ розраховано як середньоарифметичне їх нормалізованих значень.

За результатами розрахунку агрегованого показника $AIRL_{fsbs}$ можна виділити декілька рівнів ФСБС (рис. 4).

Як видно з рис. 4, банківська система України тільки в 2004–2007 рр. знаходилася в зоні задовільної стійкості з тенденцією до підвищення ризиків, що і відбулося в 2008 р., коли показник перейшов у зону нестійкого стану з надто високими рівнями ризиків, майже наблизившись до зони критичного стану. Прогнозується суттєве збільшення ризику втрати ФСБС України до рівня $AIRL_{fsbs} \rightarrow 2$ (рівень ФСБС задовільний з тенденцією до підвищення ризиків).

Таблиця 4 – Бальна система оцінювання складових показника $AIRL_{fsbs}$

Фактори	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали
Зміна курсу резервних валют	$\leq 0,06$	(0,06;0,1]	(0,1;0,2]	$> 0,2$
Зміни в умовах торгівлі	≥ 0	[-0,05; 0)	[-0,1;-0,05)	$> -0,1$
Рейтинг Moody's	≥ 18	[13;18]	[8;13)	< 8
Зміна S&P Global Equity Indices	$\geq 0,03$	[0;0,03)	[-0,03;0)	$< -0,03$
Рівень ризику країни	$\leq 0,25$	(0,25;0,5]	(0,5;0,7]	$> 0,75$
ВВП на душу населення, дол. США	≥ 10000	[2000;10000)	[500;2000)	< 500
Темп зростання ВВП	$\leq 0,03$	[0;0,03)	[-0,03;0)	$< -0,03$
Зміна курсу гривні до дол. США	$\leq 0,06$	(0,06;0,1]	(0,1;0,2]	$> 0,2$
Зміна курсу гривні до євро	$\leq 0,06$	(0,06;0,1]	(0,1;0,2]	$> 0,2$
Зміна місця в рейтингу GCI	> 0	0	[0;-5]	> -5
Стан поточного рахунку платіжного балансу (ПРПБ)	> 0 ,	≈ 0 ,	< 0 , ПРПБ $<$ РОК	< 0 , ПРПБ $>$ РОК
Рахунок операцій з капіталом (РОК)	> 0 , ПРПБ > 0	≈ 0 , ПРПБ ≈ 0	< 0 , ПРПБ > 0 РОК $<$ ПРПБ	< 0 , ПРПБ < 0
Відношення державного боргу до ВВП	$\leq 0,3$	(0,3;0,6]	(0,6;0,8]	$> 0,8$
Темп інфляції	$\leq 0,03$	(0,03;0,1]	(0,1;0,2]	$> 0,2$
Співвідношення середньомісячної реальної заробітної плати та прожиткового мінімуму	$\geq 1,2$	[1,1;1,2)	[1;1,1)	< 1
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств	$\geq 0,2$	[0,08;0,2)	[0;0,08)	< 0
Частка збиткових підприємств	$\leq 0,1$	(0,1;0,33]	(0,33;0,51]	$> 0,51$
Відношення експорту до імпорту	≥ 1	1	[0,9;1]	$< 0,9$
Частка банків, що знаходяться в стані ліквідації, з тимчасовою адміністрацією, у яких відкликано усі ліцензії	$\leq 0,1$	(0,1;0,33]	(0,33;0,51]	$> 0,51$
Частка іноземного капіталу в банківській системі	$\leq 0,1$	(0,1;0,33]	(0,33;0,51]	$> 0,51$
Частка державної участі в банківській системі	$\leq 0,1$	(0,1;0,33]	(0,33;0,51]	$> 0,51$
Відповідність темпу зростання грошової маси плановим показникам, відхилення	1	[0,9;1) (1;1,1]	[0,8;0,9) (1,1;1,2]	$< 0,8$; $> 1,2$
Ліквідність банківської системи	$\geq 0,2$	[0,17;0,2)	[0,14;0,17)	$< 0,14$

Продовж. табл. 4

Фактори	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали
Достатність резервів НБУ, місяці імпорту	≥6	(6;4]	(4;3]	<3
Рівень доларизації економіки	≤0,1	(0,1;0,33]	(0,33;0,51]	>0,51
Рівень зовнішніх запозичень банківської системи	≤0,1	(0,1;0,33]	(0,33;0,51]	>0,51
Частка вимог за кредитами НБУ у загальних вимогах за кредитами	≤0,1	(0,1;0,33]	(0,33;0,51]	>0,51
Капітал банків до ВВП	≥0,4	[0,2;0,4)	[0,1;0,2)	<0,1
Частка кредитів в активах	≤0,8	(0,8;0,83]	(0,83;0,86]	>0,86
Рівень рентабельності капіталу банків	≥0,25	[0,2;0,25)	[0,15;0,2)	<0,15
Рівень рентабельності активів банків	≥0,03	[0,025;0,03)	[0,02;0,025)	<0,02
Частка проблемних кредитів у загальній сумі кредитів	≤0,04	(0,04;0,06]	(0,06;0,08]	>0,08
Адекватність капіталу банків	≥0,14	[0,13;0,14)	[0,125;0,13)	<0,125
Резерви під активні операції до активів	≤0,04	(0,04;0,05]	(0,05;0,07]	>0,07
Депозити до запитання/Строкові депозити	≤0,2	(0,2;0,4]	(0,4;0,6]	>0,6
Гарантована сума за вкладками, тис. грн.	відсутня	не гарант.	гарантується	не обмеж.
Безробітне населення	≤0,06	(0,06;0,11]	(0,1;0,15]	>0,15
Інформаційна прозорість банківської системи	≥75	[65;75)	[55;65)	<55
Індекс сили закону	10	[8;10)	[6;8)	<6

Індекс ФСБС (IFS_{bs}), який може використовуватися для порівняння рівнів ФСБС окремих країн, автором пропонується розраховувати наступним чином:

$$IFS_{bs} = \frac{L}{GDP} \cdot (CAR - NPL), \quad (4)$$

де CAR – коефіцієнт достатності капіталу; NPL – частка проблемних кредитів в банківській системі; L – загальний обсяг кредитів, наданих банками; GDP – валовий внутрішній продукт.

$3,5 \leq AIRL_{fsbs}$ – рівень ФСБС катастрофічний

$3 \leq AIRL_{fsbs} < 3,5$ – рівень ФСБС критичний

$2,5 \leq AIRL_{fsbs} < 3$ – рівень ФСБС нестійкий (з надто високими рівнями ризиків)

$2 \leq AIRL_{fsbs} < 2,5$ – рівень ФСБС задовільний (з тенденцією до підвищення ризиків)

$1,5 \leq AIRL_{fsbs} < 2$ – рівень ФСБС нормальний (з помірним рівнем ризику)

$1 \leq AIRL_{fsbs} < 1,5$ – банківська система є фінансово стійкою

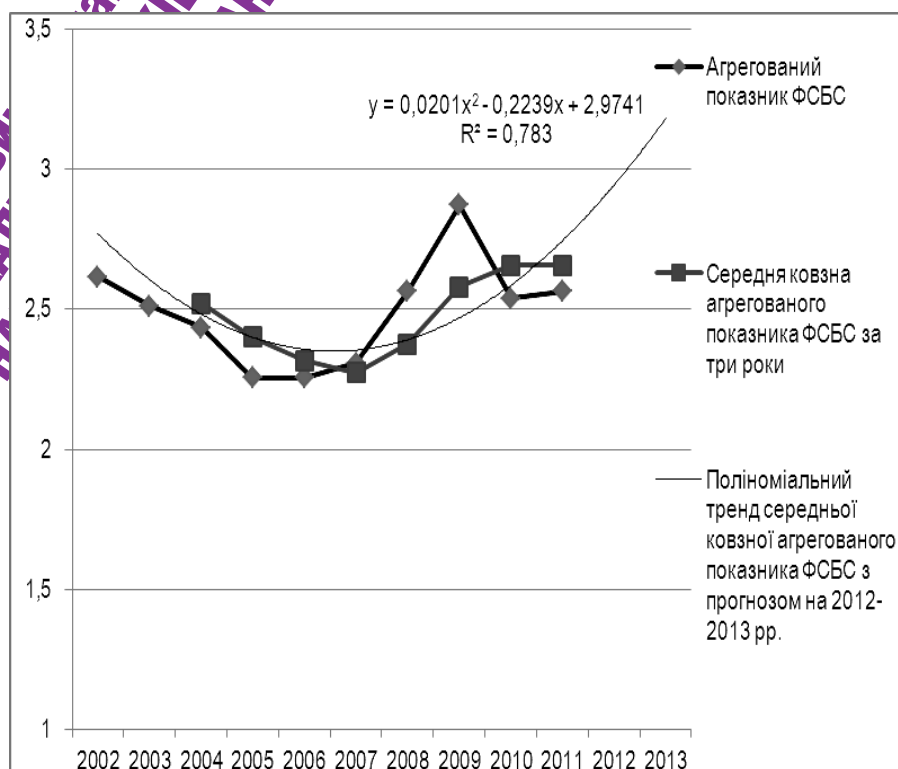

Рисунок 4 – Динаміка агрегованого показника ризику втрати ФСБС України

Логіка побудови даного індексу полягає в наступному: фінансово стійкою відповідно до цього індексу автор вважає банківську систему тієї країни, де відношення власного капіталу до зважених за ризиком активів перевищує частку проблемних кредитів (іншими словами, IFS_{bs} має приймати позитивні значення). Такий підхід, на відміну від існуючих, не передбачає включення до розрахунків даних щодо рівня доходності банківської системи, незважаючи на їх публічність, оскільки на ринках з високим рівнем конкуренції прибуток може бути відносно низьким, що, однак, не сигналізує про нестійкість банківської системи, тоді як на ринках з низьким рівнем конкуренції прибуток може бути високим через використання монопольного становища, або низьким через неефективність банків.

Для зважування складових індексу ФСБС запропоновано використовувати один з індикаторів глибини фінансового посередництва в досліджуваній країні (відношення загального обсягу кредитів банківського сектора до ВВП), для того, щоб уникнути ситуації, коли за розрахунками індекс IFS_{bs} може виявитися дуже високим для країни, в якій, наприклад, частка проблемних кредитів є дуже малою внаслідок слабого рівня розвитку банківського посередництва.

Розрахунок індексу IFS_{bs} України за період 2002–2011 рр. показав, що, незважаючи на спрощеність підходу, основні тенденції зміни рівня ФСБС України, оцінені показниками IFS_{bs} та $AIRL_{fbs}$, співпадають (коефіцієнт кореляції між ними становить 0,73 і є істотним).

Автором розраховано індекс IFS_{bs} для трьох груп країн (відповідно до класифікації IMF): для I групи (11 країн з розвинутою економікою) середнє значення індексу IFS_{bs} склало 0,46; для II групи (17 країн з перехідною економікою) склало $-0,2$; для III групи (27 країн, що розвиваються) склало $-0,38$. Для України значення цього індексу, розраховане за даними Світового банку, складає $-0,038$, а за даними НБУ складає $-0,008$. Різниця в даних пояснюється розходженням в оцінках частки проблемних кредитів в банківській системі України (Світовий банк оцінює цю частку значно вище, ніж НБУ).

У п'ятому розділі **“Розвиток концептуальних засад державного регулювання фінансових відносин у контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи України”** формалізовано взаємозв'язок якості державного регулювання і нагляду та рівня ФСБС, обґрунтовано недоцільність створення мегарегулятора фінансового ринку в Україні, розроблено пропозиції щодо удосконалення банківського нагляду в контексті забезпечення ФСБС України.

Забезпечення ФСБС значною мірою залежить від якості регулювання та нагляду з боку як національних, так і наднаціональних фінансових регуляторів. Відповідно до Програми оцінки фінансового сектора МВФ основу для якісного регулюючого управління формують чотири компоненти: незалежність, підзвітність, прозорість, чесність. Автором детально розглянуто зміст кожного з них, наведено ключові стандарти та показники оцінювання. Для побудови індикатора якості регулювання та нагляду в банківській системі (IQR_{bs}) як ключові стандарти регулюючого управління для фінансового сектора використано: Правила прозорості монетарної і фінансової політики МВФ (ППМФП) та Основні принци-

пи ефективного банківського нагляду Базельського комітету з банківського нагляду (ОПЕБН).

Індикатор IQR_{bs} для кожної країни запропоновано розраховувати як середньозважену оцінку кількісних вимірювачів виконання цих стандартів за кожною компонентою, а вагові коефіцієнти встановлено на рівні, який МВФ застосовує при оцінці комплексних індикаторів якості проведення валютної і фінансової політик:

$$IQR_{bs} = \frac{\sum_{j=1}^n [0 \cdot NCj + 0,33 \cdot PCj + 0,66 \cdot BCj + 1,0 \cdot FCj]}{n} \cdot 100, \quad (5)$$

де j – порядковий номер стандарту; NC , PC , BC , FC – бальні оцінки дотримання стандартів (відповідно: недотримання, часткове дотримання, дотримання основних правил, повне дотримання); n – кількість використовуваних стандартів.

Для України індикатор виконання ППМФП складає 75,78; індикатор виконання ОПЕБН – 69,12; а індикатор якості регулювання та нагляду в банківській системі – 72,45. Для країн з розвинутою економікою середнє значення індикатора IQR_{bs} склало 97; для країн з перехідною економікою – 73; для країн, що розвиваються – 63.

Автором доведено, що якість регулювання та нагляду у банківській системі суттєво впливає на рівень її фінансової стійкості. З метою приведення досліджуваних індикаторів IFS_{bs} та IQR_{bs} у порівнянний вигляд вони були нормалізовані, що дозволило відображати їх в одній системі координат (рис. 5).

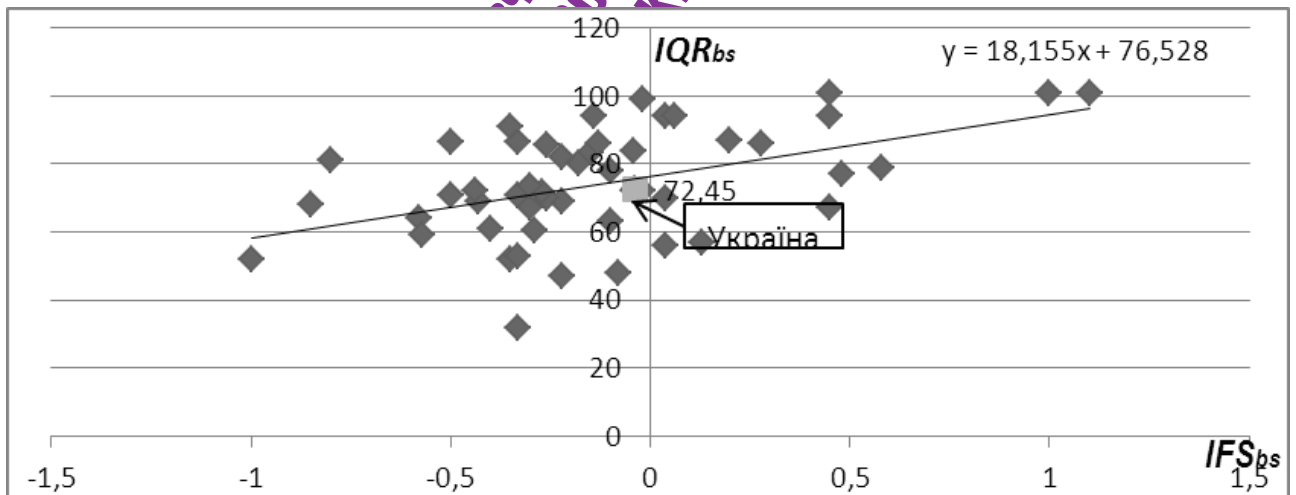

Рисунок 5 – Місце України в системі координат “ $IFS_{bs} - IQR_{bs}$ ”

На цьому рисунку праворуч зверху розташовані країни з розвинутою економікою (дві крайні позиції – Бельгія та Канада), ліворуч знизу – країни, що розвиваються (дві крайні позиції – Кіпр та Бангладеш), в центрі – країни з перехідною економікою, в тому числі і Україна.

Для деталізації цього дослідження застосовано зважений метод найменших квадратів. Як показало дослідження (табл. 5), значний вплив на зростання рівня ФСБС мають: зменшення дефіциту платіжного балансу, процентних

ставок, державної участі у банківській системі і рівня концентрації по депозитам, зростання якості управління економікою в цілому.

Таблиця 5 – Результати регресійного аналізу впливу якості регулювання та нагляду в банківській системі на її фінансову стійкість

Змінні	Коефіцієнти при змінних в регресійних рівняннях						
	1*	2*	3*	4*	5*	6*	7*
IQR_{bs}	0,696	0,33	0,291	0,282	0,3	0,157	0,294
Частка державної участі в банківській системі		-0,283	-0,284	-0,271	-0,32	-0,339	-0,388
Відношення суми платіжного балансу до ВВП		0,317	0,290	0,315			
Ринкова частка перших 5 найбільших банків за обсягами депозитів				-0,232	0,25	0,214	-0,305
Темп інфляції			-0,044	0,039		0,073	-0,063
Ставка відсотків за кредитами			-0,077	-0,016			
Агрегований індекс управління економікою					0,299		1,695
Агрегований індекс контролю корупції						0,536	
Індикатор якості управління економікою в цілому							1,068
Скорегований коефіцієнт детермінації	0,473	0,628	0,631	0,675	0,722	0,768	0,718

* набір змінних, включених в кожне регресійне рівняння, визначається наявністю коефіцієнтів у відповідній клітині таблиці

Внаслідок взаємозалежності різних сегментів фінансового ринку та дифузії кризових імпульсів між ними наглядові органи цього ряду країн започаткували комплексний підхід до регулювання фінансового ринку, з урахуванням системних ризиків та “міжрегуляторної” взаємодії. З метою обґрунтування необхідності створення мегарегулятора фінансового ринку в Україні автором здійснено порівняльний аналіз 60 країн світу з різним типом устрою національних регуляторних систем на основі 6 критеріїв, які МВФ рекомендує в Керівництві з компіляції індикаторів фінансової стійкості (табл. 6).

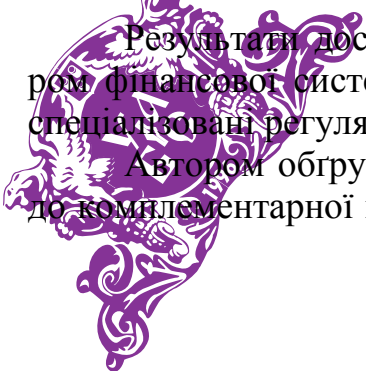
Таблиця 6 – Результати розрахунку індикаторів фінансової стійкості для країн з різним типом регуляторного управління за 2005–2010 рр., %

Індикатори фінансової стійкості	Тип устрою національних регуляторних систем				
	1*	2*	3*	4*	5*
Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	13,7	15,4	13,9	13,4	14,2
Співвідношення власного капіталу банку до активів	7,5	7,8	8,6	7,6	8,9
Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	4,3	1,7	3,4	6,2	4,1
Співвідношення банківських резервів до недіючих кредитів	65,8	123,5	98,3	102,2	87,5
Рентабельність активів	0,8	1,4	1,4	1,2	1,1
Середня рентабельність капіталу	10,0	17,5	18,0	16,7	12,6

* 1 – 16 країн з єдиним регулятором фінансової системи; 2, 3, 4 – країни, в яких два сектори фінансового ринку регулюються одним регулятором (2 – банки та ринок цінних паперів (6 країн), 3 – банки та страхові компанії (11 країн), 4 – страхові компанії та ринок цінних паперів (5 країн)); 5 – 22 країни з відомчими регуляторами

Результати дослідження доводять, що в країнах з єдиним мегарегулятором фінансової системи рівень ФСБС значно нижче, ніж в країнах, де діють спеціалізовані регулятори окремих секторів.

Автором обґрунтовано напрямки переходу від простого адміністрування до комплементарної взаємодії антикризового регулювання, банківського нагляду

ду та монетарної політики в механізмі забезпечення ФСБС; розроблено схему співвідношення суб'єктів та інструментів підтримання ФСБС на міжнародному та регіональному рівнях – щодо банківського нагляду та на національному рівні – щодо антикризового регулювання. Автором узагальнено інформацію стосовно визначених різними нормативно-правовими актами вимог до діяльності банків, що прямо або опосередковано впливають на підтримку ФСБС, а також порівняно вимоги Базеля I, Базеля II та Базеля III у контексті регулювання ФСБС.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у розвитку теоретико-методологічних засад факторного аналізу, оцінювання та забезпечення фінансової стійкості банківської системи України під впливом глобалізаційних процесів у світовій фінансовій системі та структурних трансформацій у вітчизняній економіці.

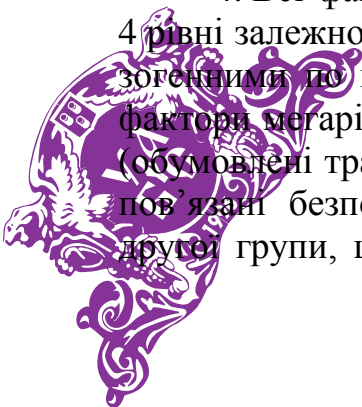
За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. Під впливом руйнівних наслідків світової фінансової кризи, турбулентності на світовому та національному фінансових ринках, структурних деформацій в межах самої банківської системи особливої актуальності набуває формування концепції забезпечення її фінансової стійкості. Фундаментальними її основами слід вважати обґрунтування та формалізацію умов порушення стійкості, оцінювання її поточного та прогнозованого рівнів, розробку заходів регуляторного впливу з метою забезпечення її підтримки на рівні, необхідному для виходу вітчизняної економіки на траєкторію стабільного економічного зростання.

2. ФСБС слід розглядати як внутрішню характеристику здатності банківської системи нівелювати внутрішні диспропорції та абсорбувати зовнішні шоки (збурення, які виводять систему зі стану рівноваги), виконувати всі свої функції в повному обсязі, сприяючи при цьому підвищенню ефективності національної економіки.

3. ФСБС слід трактувати як здатність до досягнення результату – фінансової безпеки, яка характеризує стан розвитку банківської системи, що відзначається збалансованістю, адаптивністю до зовнішніх та внутрішніх загроз та здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економіки. Надійність та ефективність слід вважати похідними від фінансової безпеки, які уточнюють різні її прояви: ефективність – результат функціонування банківської системи, який характеризується перевищенням доходів над видатками, а надійність – спроможністю виконати взяті на себе зобов'язання.

4. Всі фактори порушення ФСБС запропоновано поділяти на 2 групи та 4 рівні залежно від джерела виникнення шоків. Фактори першої групи, що є екзогенними по відношенню до національної банківської системи, об'єднують фактори мегарівня (мають наднаціональне походження) та фактори макрорівня (обумовлені трансформаційними процесами в економічній системі країни та не пов'язані безпосередньо з функціонуванням банківської системи). Фактори другої групи, що є ендогенними по відношенню до національної банківської

системи, включають: фактори мезорівня (обумовлені специфікою функціонування банківської системи, політикою центрального банку) та фактори мікрорівня (обумовлені специфікою функціонування окремих банків).

5. Результати кореляційного аналізу довели, що вплив концентрації активів у банківській системі України на її фінансову стійкість не є однозначним та суттєво залежить від загального рівня ФСБС на момент аналізу. Так, до світової фінансової кризи при зменшенні рівня концентрації активів збільшувався рівень ФСБС, тоді як після кризи при зростанні рівня концентрації зростала і ФСБС. Побудована регресійна залежність відповідних індикаторів для посткризового періоду дозволяє прогнозувати наслідки заходів НБУ щодо регулювання конкуренції, капіталізації та ризиків у банківській системі.

6. На основі побудованої багатфакторної регресійної логіт-моделі, що базується на узагальненій інформації стосовно банківських криз в 62 країнах світу за період 1980–2010 рр., спростовано усталену думку про позитивний вплив системи гарантування депозитів на ФСБС. Найоптимальнішим варіантом її організаційної побудови з точки зору забезпечення стійкості банківської системи до внутрішніх та зовнішніх шоків є виконання таких вимог: відсутність співстрахування, обмеженість страхових виплат, відсутність можливості застрахувати депозити в іноземній валюті та міжбанківські депозити, обов'язковість участі всіх банків, відсутність страхового фонду, процедура авансового страхування, виплата страхових сум та управління – виключно за рахунок банків та їх саморегулювальних об'єднань.

7. Сформована в Україні система гарантування депозитів фізичних осіб не відповідає умовам забезпечення ФСБС, що вимагає зміни пропорцій формування Адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, відмови від гарантування зобов'язань державних банків за кошти бюджету, відмови від гарантування депозитів в іноземній валюті.

8. Розмір регулярного збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб має встановлюватися з урахуванням зважених за ступенем кредитного ризику активів банку, позабалансових інструментів, резервів за активними операціями, відкритої валютної позиції банку. Такий підхід перетворить цей збір на ефективний інструмент забезпечення ФСБС в контексті запобігання масовим та неконтрольованим вилученням депозитів у кризових ситуаціях та створення додаткових перешкод для збільшення ризиковості кредитного портфеля банку.

9. Внаслідок впливу міжнародних фінансових відносин виникають додаткові загрози та можливості для забезпечення ФСБС. Саме тому при формуванні стратегічних напрямків реалізації зовнішньоекономічної політики України одним із пріоритетів має бути забезпечення національного фінансово-кредитного суверенітету та підтримки ФСБС України.

10. Перспективи співпраці України з МВФ є неоднозначними, оскільки, з одного боку, Україна на сьогодні є залежною від кредитів МВФ, які формально призначені для підтримки ФСБС, а з іншого боку, як доведено на основі кореляційно-регресійного аналізу між обсягом кредитів України перед МВФ та

індикатором рівня ФСБС, зростання кредитної заборгованості України перед МВФ зменшує ФСБС України, причому максимальний кореляційний зв'язок спостерігається саме в рік отримання кредиту.

11. Прийняття Україною на себе максимально жорстких зобов'язань щодо лібералізації в сфері надання фінансових послуг при вступі до СОТ спровокувало втрату фінансової стійкості вітчизняною банківською системою. Цей висновок зроблено на основі побудованої багатофакторної регресійної логіт-моделі, яка базується на узагальненій інформації щодо економічного розвитку 41 країни-учасниці СОТ за період 1999–2010 рр.

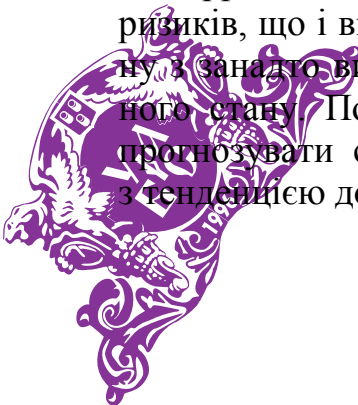
12. Групування країн Євросоюзу за наближеністю векторів впливу іноземного капіталу на рівень ФСБС на основі адекватності регулятивного та основного капіталу, частки проблемних кредитів у кредитних портфелях банків, забезпеченості проблемних кредитів резервами, рентабельності активів та капіталу дозволило обґрунтувати необхідність обмеження доступу іноземного банківського капіталу на ринок цілого ряду країн Східної Європи та України.

13. Виявлено наявність кореляційних зв'язків у ланцюзі “зростання частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків – зростання рівня зовнішніх запозичень банківської системи – зростання імпорту та зменшення ФСБС”. Найзначніші загрози ФСБС проявляються через півтора роки після збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі, що складає наукове підґрунтя для більш виваженого планування регулюючих заходів з боку НБУ.

14. З метою побудови адекватної моделі інтегральної оцінки рівня ФСБС України здійснено факторний аналіз основних детермінант її забезпечення, який дозволив сформулювати загальну сукупність з 57 факторів, з яких на основі узагальнення тенденцій їх зміни за 2002–2011 рр. методом головних компонент утворено 2 агреговані незалежні показники, один з яких містить переважно фактори – передумови кризи, а другий – фактори реакції на кризу.

15. Для оцінювання рівня ФСБС запропоновано використовувати комплексний підхід, який передбачає диференціацію інструментарію залежно від фактора часу, об'єкта оцінювання та можливостей формування адекватної бази вихідних даних. Для порівняння рівня ФСБС України за різні періоди як критерій запропоновано використовувати агрегований показник ризику втрати ФСБС, а при необхідності здійснення порівняльного аналізу банківських систем різних країн за рівнем їх фінансової стійкості – індекс ФСБС.

16. За результатами розрахунку агрегованого показника ФСБС за 2002–2011 рр. зроблено висновок, що банківська система України тільки в 2004–2007 рр. знаходилася у зоні задовільної стійкості з тенденцією до підвищення ризиків, що і відбулося 2008 р., коли показник перейшов в зону нестійкого стану з надто високими рівнями ризиків, майже наблизившись до зони критичного стану. Побудований тренд цього показника на 2012–2013 рр. дозволяє прогнозувати суттєве зниження ФСБС України до рівня задовільного рівня з тенденцією до підвищення ризиків.

17. Індекс ФСБС для України, розрахований за даними Світового банку, складає $-0,038$, а за даними НБУ складає $-0,008$, що дозволяє ідентифікувати її за цим критерієм як країну з перехідною економікою. Різниця в даних пояснюється розходженням в оцінках частки проблемних кредитів у банківській системі України (Світовий банк оцінює цю частку значно вище, ніж НБУ).

18. На зростання рівня ФСБС суттєво впливає зростання якості регулювання та нагляду в банківській системі та якості управління економікою в цілому, а також зменшення дефіциту платіжного балансу, процентних ставок, державної участі у банківській системі і рівня концентрації по депозитам.

19. Індикатор виконання в Україні Правил прозорості монетарної і фінансової політики МВФ складає $75,78$; індикатор виконання в Україні Основних принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету з банківського нагляду складає $69,12$; індикатор якості регулювання та нагляду в банківській системі для України складає $72,45$.

20. Порівняльний аналіз 60 країн світу з різним типом устрою національних регуляторних систем (16 країн з єдиним регулятором фінансової системи; 22 країни, в яких два сектори фінансового ринку регулюються одним регулятором (банківський та ринок цінних паперів (6 країн), банки та страхові компанії (11 країн), страхові компанії та ринок цінних паперів (5 країн)); 22 країни з відомчими регуляторами), проведений на основі 6 критеріїв, які МВФ рекомендує в Керівництві з компіляції індикаторів фінансової стійкості, показав відставання моделі фінансового мегарегулятора від “спеціалізованих”, принаймні у темпах відновлення ФСБС.

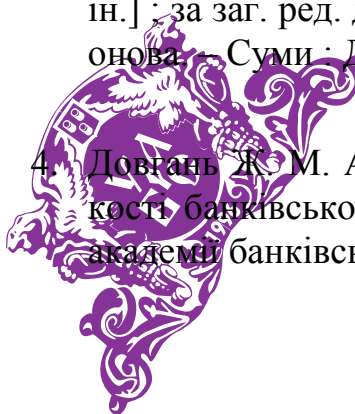
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

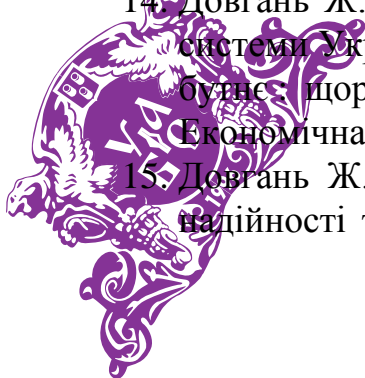
1. Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківської системи України: проблеми оцінки та забезпечення : монографія / Ж. М. Довгань. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – 450 с. (28,1 друк. арк.).
2. Довгань Ж. М. Механізми забезпечення фінансової стійкості банківської системи / Становлення економіки України у післякризовий період: ризики та проблеми розвитку / під ред. д-ра екон. наук, проф. О. О. Непочатенко (Ч. 1). – Умань : Видавець “Сочінський”, 2012. – С. 300–306 (0,4 друк. арк.).
3. Довгань Ж. М. Показник “економічна додана вартість” як індикатор успішності вартісноорієнтованого управління банківським бізнесом / Вартість банківського бізнесу : монографія / [А. О. Єпіфанов, С. В. Леонов, Й. Хабера та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук С. В. Леонова. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – С. 84–87 (0,18 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях

4. Довгань Ж. М. Аналіз релевантних факторів забезпечення фінансової стійкості банківської системи України / Ж. М. Довгань // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2 (31). – С. 57–62 (0,5 друк. арк.).

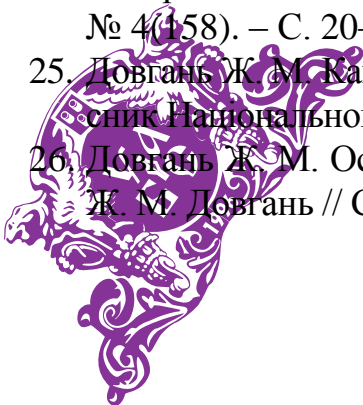

5. Довгань Ж. М. Антикризові заходи як інструмент забезпечення фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 25[8]. – С. 238–241 (0,3 друк. арк.).
6. Довгань Ж. М. Роль та місце банківського нагляду в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Сталий розвиток економіки : всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 5[8]. – С. 256–259 (0,4 друк. арк.).
7. Довгань Ж. М. Систематизація наукових поглядів на сутність фінансової стійкості банків / Ж. М. Довгань // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – Вип. 32. – С. 100–106 (0,4 друк. арк.).
8. Довгань Ж. М. Вплив міжнародного руху капіталу на фінансову стійкість банківської системи України / Ж.М. Довгань // Фінансова система України : зб. наук. пр. – Острого : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2011. – Вип. 17. – С. 419–426 (0,4 друк. арк.).
9. Довгань Ж. М. Конкурентне середовище в банківській системі України в контексті забезпечення її фінансової стійкості / Жанна Довгань // Світ фінансів. – 2011. – Вип. 3. – С. 39–46 (0,6 друк. арк.).
10. Довгань Ж. М. Узагальнення наукових засад дослідження стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 5[24]. – С. 260–263 (0,3 друк. арк.).
11. Довгань Ж. М. Позитивні та негативні наслідки впливу іноземного капіталу на стійкість банківської системи України / Ж. М. Довгань // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 1 (10). Ч. 2. – С. 38–43 (0,5 друк. арк.).
12. Довгань Ж. М. Вплив консолідаційних процесів у банківській системі України на її фінансову стійкість / Ж. М. Довгань // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ : зб. наук. пр. – 2011. – № 2(26). – С. 88–92 (0,4 друк. арк.).
13. Довгань Ж. М. Внутрішні чинники забезпечення фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Посткризовий розвиток фінансової системи України: проблеми та перспективи : зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; редкол. : відп. ред. Є. І. Бойко – Львів, 2011. – Вип. 2/88. – С. 279–285 (0,4 друк. арк.).
14. Довгань Ж. М. Вплив транспарентності на фінансову стійкість банківської системи України / Ж. М. Довгань // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє : щорічник. – Вип. 16 / за заг. ред. М. В. Лазаровича. – Тернопіль : Економічна думка, ТНЕУ, 2011. – С. 66–72 (0,4 друк. арк.).
15. Довгань Ж. М. Взаємозв'язок фінансової стійкості, стабільності, безпеки, надійності та ефективності банківської системи / Ж. М. Довгань // Сталий

- розвиток економіки : всеукр. наук.-вироб. журнал. – 2011. – № 3[6]. – С. 275–279 (0,4 друк. арк.).
16. Довгань Ж. М. Концептуальні засади дослідження фінансової стійкості банківської системи / Жанна Довгань // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2011. – Вип. 8. – Ч. 1. – С. 373–376 (0,4 друк. арк.).
  17. Довгань Ж. М. Проблеми фінансової стійкості банківської системи України в сучасних умовах / Ж. М. Довгань // Фінансова система України : зб. наук. пр. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2011. – Випуск 16. – С. 325–332 (0,5 друк. арк.).
  18. Довгань Ж. М. Індикатори та моніторинг фінансової стійкості банківської системи / Жанна Довгань // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2011. – Випуск 2. – С. 31–41 (0,9 друк. арк.).
  19. Довгань Ж. М. “Базель III” у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Жанна Миколаївна Довгань // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). – 2011. – № 1 (10). – С. 224–229 (0,7 друк. арк.).
  20. Довгань Ж. М. Діяльність вітчизняних банківських установ в умовах економічної кризи / Жанна Довгань // Світ фінансів. – 2010. – Випуск 4. – С. 196–201 (0,5 друк. арк.).
  21. Довгань Ж. М. Проблеми капіталізації вітчизняних банків / Ж. М. Довгань, С. Я. Пруський // Вісник Дніпропетровського університету. – Серія “Економіка”. – 2010. – № 10/1. – Вип. 4(1). – Том 18. – С. 51–55 (0,4 друк. арк.). Особистий внесок: запропоновано шляхи вирішення проблеми недокапіталізації українських банків у контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи (0,3 друк. арк.).
  22. Довгань Ж. М. Управління кредитними ризиками банків в умовах економічної кризи / Жанна Довгань // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 8(174). – С. 51–55 (0,6 друк. арк.).
  23. Довгань Ж. М. Проблеми фінансової стійкості банківських установ України / Ж. М. Довгань // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). – 2009. – № 1(4). – С. 109–112 (0,4 друк. арк.).
  24. Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківських установ у період економічної кризи / Жанна Довгань // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4(158). – С. 20–26 (0,8 друк. арк.).
  25. Довгань Ж. М. Капіталізація банківської системи України / Ж. М. Довгань // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 10–14 (0,6 друк. арк.).
  26. Довгань Ж. М. Основи комплексного управління активами і пасивами банку / Ж. М. Довгань // Світ фінансів. – 2008. – Вип. 2 (15). – С. 64–69 (0,5 друк. арк.).

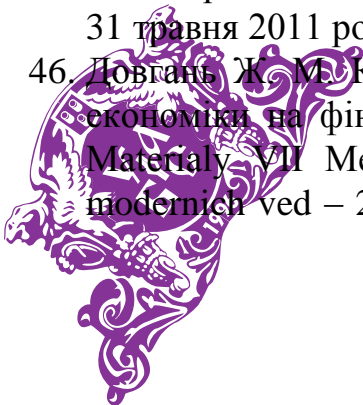
27. Довгань Ж. М. Управління ризиками в банківських установах / Ж. М. Довгань // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 2 (11). – С. 113–119 (0,5 друк. арк.).
28. Довгань Ж. М. Система ризик-менеджменту в комерційному банку / Ж. М. Довгань // Світ фінансів. – 2005. – Вип. 1. – С. 42–49 (0,5 друк. арк.).
29. Довгань Ж. М. Базельські стандарти оцінювання адекватності власного капіталу банків / Ж. М. Довгань // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – Вип. 5–2. – С. 29–34 (0,5 друк. арк.).
30. Довгань Ж. М. Сутність та оцінка достатності капіталу комерційного банку / Ж. М. Довгань // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2003. – Вип. 3. – С. 56–61 (0,5 друк. арк.).
31. Довгань Ж. М. Теоретичні аспекти формування ресурсів банку / Ж. М. Довгань // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – (Серія “Економіка”). – 2003. – № 14. – С. 106–109 (0,4 друк. арк.).
32. Довгань Ж. М. Контроль за діяльністю банку як інструмент управління / Ж. М. Довгань // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2002. – Вип. 3. – С. 96–99 (0,4 друк. арк.).
33. Довгань Ж. М. Формування капіталу комерційними банками України / Ж. М. Довгань // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – (Серія “Економіка”). – 2001. – Вип. 7. – С. 118–120 (0,3 друк. арк.).
34. Довгань Ж. М. Управління зобов'язаннями комерційних банків України / Ж. М. Довгань // Наукові записки Тернопільської академії народного господарства : зб. наук. пр. кафедри економічного аналізу. Вип. 9. – Тернопіль : “Економічна думка” – 2001. – С. 106–109 (0,3 друк. арк.).
35. Довгань Ж. М. Механізм управління ресурсами вітчизняних комерційних банків за умов входження у світовий фінансовий простір / Ж. М. Довгань // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2001. – Спеціальний випуск № 18-4. Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: європейські порівняльні студії. – С. 117–122 (0,7 друк. арк.).
36. Довгань Ж. М. Оптимізація ресурсної бази комерційного банку / Ж. М. Довгань // Фінанси України. – 2001. – № 6(67). – С. 128–135 (0,6 друк. арк.).
37. Довгань Ж. М. Формування власного капіталу комерційних банків України в умовах європейської інтеграції / Ж. М. Довгань // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2000. – Спеціальний випуск № 15–1 : за мат. П'ятої міжнар. наук. конф. – літньої школи “Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: європейські студії”, Частина 1. – С. 186–194 (0,8 друк. арк.).

Публікації в інших виданнях

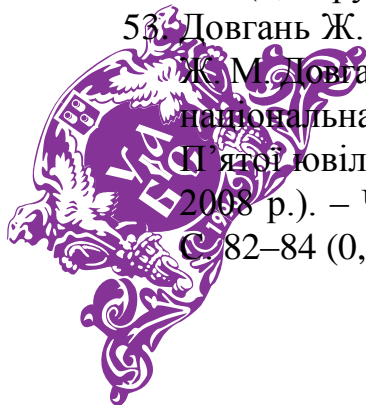
38. Довгань Ж. М. Ризик-менеджмент у системі управління фінансовою стійкістю банківської системи / Ж. М. Довгань // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доп. XIV Всеукр. наук.-практ. конф.

- (27–28 жовтня 2011 р.): у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – Т. 2. – С. 31–32 (0,2 друк. арк.).
39. Довгань Ж. М. Антикризові інструменти регулювання фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Мат. III Всеукр. заочної наук. конф. “Актуальні питання сучасної економіки”, 23 грудня 2011 р. – Умань: Видавництво “Сочінський”, 2011. – Ч. 1. – С. 113–115 (0,2 друк. арк.).
40. Довгань Ж. М. Внутрішні фактори впливу на фінансову стійкість банківської системи України / Ж. М. Довгань // Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу : зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : КНЕУ, 2011. – С. 148–150 (0,2 друк. арк.).
41. Довгань Ж. Н. Влияние уровня развития товарно-денежных отношений в экономике Украины на финансовую устойчивость банковской системы / Ж. Н. Довгань // Актуальные проблемы и перспективы развития экономики в условиях модернизации : мат. III Междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. М. И. Абрамовой. – Саратов : ИЦ “Наука”, 2011. – С. 28–30 (0,2 друк. арк.).
42. Довгань Ж. М. Проблеми та перспективи забезпечення фінансової стійкості комерційних банків України / Ж. М. Довгань // Міжнародна банківська конкуренція: теорія та практика : зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (26–27 травня 2011 р.): у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – Т. 2. – С. 185–186 (0,2 друк. арк.).
43. Довгань Ж. М. Вплив фінансової стійкості банківської системи на ефективність функціонування національної інноваційної інфраструктури / Ж. М. Довгань // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 244–246 (0,2 друк. арк.).
44. Довгань Ж. М. Фактори впливу розгалуженості філіальної мережі банків на фінансову стійкість банківської системи / Ж. М. Довгань // Спецпроект: аналіз наукових досліджень : мат. VI Міжнар. наук.-практ. конф., 30–31 трав. 2011 р. У 7 т. – Дніпропетровськ : Біла К.О., 2011. – Т. 7 : Економіка в деталях. – С. 66–68 (0,2 друк. арк.).
45. Довгань Ж. М. Проблемні кредити в банківській системі України в контексті забезпечення її фінансової стійкості / Ж. М. Довгань // Сучасні тенденції розвитку банківських систем в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи : зб. тез доп. Всеукр. наук. інтернет-конференції (Тернопіль, 31 травня 2011 року). – Тернопіль : Вектор, 2011. – С. 70–72 (0,2 друк. арк.).
46. Довгань Ж. М. Концептуальні напрямки оцінки впливу рівня монетизації економіки на фінансову стійкість банківської системи / Ж. М. Довгань // Materialy VII Mezinarodni vedecko-prakticka conference “Efektivni nastroje modernich ved – 2011” (27dubna – 05 kvetna 2011 roku). – Dil 1. Ekonomicke

- vedy – Praha : Publishing House “Education and science” s.r.o. – P. 20–22 (0,2 друк. арк.).
47. Довгань Ж. Н. Пути усовершенствования нормативно-правовой базы определения банковского капитала в Украине / Ж. Н. Довгань // Актуальные вопросы развития современного общества : мат. Междунар. науч.-практ. конф. (22 апреля 2011 года) / в 2-х т., том 1. / ред. кол.: А. А. Горохов (отв. ред.). – Курск : Юго-Зап. гос. ун-т, 2011. – С. 154–155 (0,1 друк. арк.).
48. Довгань Ж. М. Проблеми вітчизняних банків в умовах фінансової нестабільності / Ж. М. Довгань // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доп. XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (28–29 жовтня 2010 р.): у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України” – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – Т. 1. – С. 78–79 (0,2 друк. арк.).
49. Довгань Ж. М. Капіталізація вітчизняних банків в умовах кризових явищ в економіці / Ж. М. Довгань // Забезпечення стійкості банківської системи як необхідна умова подолання кризових явищ в економіці : зб. тез доп. Міжнар. наук. круглого столу (Тернопіль, 23 березня 2010 року). – Тернопіль : Вектор, 2010. – С. 61–64 (0,3 друк. арк.).
50. Довгань Ж. М. Управління банківськими ризиками в умовах кризи / Ж. М. Довгань // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. за мат. Сьомої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (25–26 лютого 2010 р.). – Ч. 2. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ “Економічна думка”. – 2010. – С. 86–87 (0,2 друк. арк.).
51. Довгань Ж. М. Стійкість банківської системи України в умовах фінансової кризи / Ж. М. Довгань // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. за мат. Шостої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (26–27 лютого 2009 р.). – Ч. 2. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ “Економічна думка”. – 2010. – С. 66–68 (0,2 друк. арк.).
52. Довгань Ж. М. Проблеми капіталізації вітчизняної банківської системи / Ж. М. Довгань // Становлення і розвиток банківської системи України в умовах ринкових перетворень в економіці : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. до 30-річчя факультету банківського бізнесу Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль : Астон, 2008. – С. 136–138 (0,2 друк. арк.).
53. Довгань Ж. М. Проблеми банківської системи України на сучасному етапі / Ж. М. Довгань // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. за мат. П'ятої ювілейної міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (21–23 лютого 2008 р.). – Ч. 2. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ “Економічна думка”. – 2008. – С. 82–84 (0,2 друк. арк.).

54. Довгань Ж. М. Проблеми впровадження Базельської угоди II в діяльність вітчизняних банків / Ж. М. Довгань // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доп. X Всеукр. наук.-практ. конф. (22–23 листопада 2007 р.): у 2-х т. – Т. 1. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 117–118 (0,2 друк. арк.).
55. Довгань Ж. М. Необхідність запровадження ризик-орієнтованого банківського нагляду / Ж. М. Довгань // Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки : мат. Міжнар. наук.-практ. конф., тези доп. (24–26 жовтня) / відп. ред. С. І. Юрій. – Тернопіль, 2007. – С. 305–308 (0,2 друк. арк.).
56. Довгань Ж. М. Теоретичні аспекти менеджменту в банківських установах / Ж. М. Довгань // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. за мат. Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Тернопіль, 22–23 лютого 2007 р.). – Ч. 2. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – С. 120–122 (0,13 друк. арк.).

Навчальні посібники

57. Довгань Ж. М. Фінансовий менеджменту банку : навч. посіб. – Тернопіль : “Економічна думка”, 2006. – 327 с. (13 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківської системи України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2012.

Дисертаційне дослідження присвячене розробці теоретико-методологічних засад та практичного інструментарію оцінювання та забезпечення фінансової стійкості банківської системи (ФСБС) України під впливом глобалізаційних процесів у світовій фінансовій системі та структурних трансформацій у вітчизняній економіці. У роботі розвинуто підходи до визначення ФСБС, обґрунтовано її взаємозв'язок з фінансовою стабільністю, фінансовою безпекою, надійністю та ефективністю; формалізовано тенденції впливу на ФСБС ряду екзогенних та ендемогенних чинників, зокрема: світової фінансової архітектури, іноземного банківського капіталу, рівня концентрації активів, інструментарію страхування банківських депозитів та ін.; запропоновано механізм розрахунку індикаторів ФСБС України; у контексті забезпечення ФСБС обґрунтовано перспективні напрямки удосконалення механізму державного регулювання фінансового сектора економіки загалом та банківського нагляду зокрема.

Ключові слова: банківська система, фінансова стійкість, концентрація капіталу, світова фінансова архітектура, банківський нагляд, державне регулювання, мегарегулятор фінансового ринку, страхування депозитів.

АННОТАЦИЯ

Довгань Ж. Н. Финансовая устойчивость банковской системы Украины – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2012.

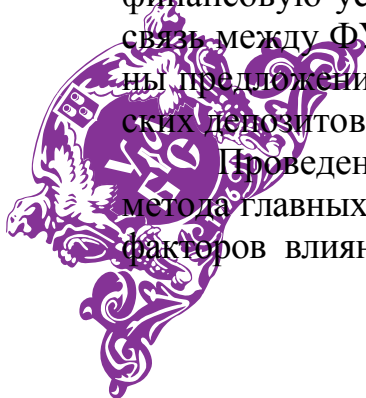
Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ и практического инструментария оценки и обеспечения финансовой устойчивости банковской системы (ФУБС) Украины под влиянием глобализационных процессов в мировой финансовой системе и структурных трансформаций в украинской экономике.

Исследованы существующие трактовки понятий “устойчивость”, “экономическая устойчивость” и “финансовая устойчивость”, определена иерархическая взаимосвязь между ними в контексте банковского дела; предложены научно-методические подходы к определению ФУБС; обоснована взаимосвязь ФУБС со стабильностью, безопасностью, надежностью и эффективностью.

Определены тенденции влияния мировой финансовой архитектуры на финансовую устойчивость национальных банковских систем, обоснованы направления трансмиссионного влияния инструментария органов наднационального регулирования финансовых отношений. Формализовано влияние уровня финансовых обязательств национальных экономик перед Всемирной организацией торговли на ФУБС (на примере 41 страны мира); выдвинута и подтверждена гипотеза, что ратификация Пятого протокола при вступлении страны в ВТО повышает риск потери ФУБС. Обнаружена тесная взаимосвязь между уровнем внешних заимствований банковского сектора Украины и уровнем импорта в Украину, а также между уровнем ФУБС и уровнем внешних заимствований банковской системы. Подтверждена гипотеза о негативном влиянии иностранного банковского капитала на уровень ФУБС и показатели платежного баланса Украины.

Выделены основные экзогенные факторы влияния на ФУБС, исследованы текущие тенденции их влияния в украинской экономической системе. На основе корреляционно-регрессионного анализа между обобщающими индикаторами финансовой устойчивости и уровня конкуренции в банковской системе выдвинута и подтверждена гипотеза, что до мирового финансового кризиса уровень концентрации капитала в банковской системе Украины негативно влиял на ее финансовую устойчивость, а после кризиса – позитивно. Исследована взаимосвязь между ФУБС и конкретным механизмом страхования вкладов, разработаны предложения по усовершенствованию инструментария страхования банковских депозитов в Украине в контексте обеспечения ФУБС.

Проведен критический анализ моделей оценки уровня ФУБС; с помощью метода главных компонент выделены основные группы эндогенных и экзогенных факторов влияния на уровень ФУБС, предложен научно-методический подход

к расчету агрегированного показателя ФУБС и индекса ФУБС в Украине, рассчитаны их значения в период 2002–2010 гг., сделан прогноз на 2012–2013 гг.

Проведен сравнительный анализ общих принципов международных положений по контролю банковской деятельности (Базеля I, Базеля II и Базеля III), обоснованы перспективные направления усовершенствования банковского надзора в контексте регулирования ФУБС; разработана схема соотношения субъектов антикризисного регулирования и инструментов поддержания ФУБС в Украине. На основе сравнительного анализа значений критериев ФУБС разных стран (с единственным регулятором и несколькими регуляторами) в течение 2005–2010 гг. сделан вывод о незначительном сигнальном потенциале критериев финансовой устойчивости, разработанных МВФ, и подтверждена гипотеза об отставании модели финансового мегарегулятора финансовых рынков от модели “специализированного” надзора, по крайней мере как минимум в темпах восстановления финансовой устойчивости депозитных корпораций.

Ключевые слова: банковская система, финансовая устойчивость, концентрация капитала, мировая финансовая архитектура, банковский надзор, государственное регулирование, мегарегулятор финансового рынка, страхование депозитов.

SUMMARY

Dovgan J. M. Financial stability of the banking system of Ukraine. – The manuscript.

The dissertation for reception of scientific degree of doctor of economic science on speciality 08.00.08 – Money, finance and credit. – The State Highest Educational Institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2012.

Dissertation is devoted to developing theoretical and methodological principles and practical tools for assessment and maintenance of financial stability of the banking system (FSBS) Ukraine under the influence of globalization processes in the global financial system and structural transformations in the domestic economy. In this paper we developed approaches to FSBS, based its relationship with its stability, security, reliability and efficiency; formalized trends impact FSBS number of exogenous and endogenous factors, including: the global financial architecture, international financial relations, the foreign banking capital, the level of concentration capital instruments insurance of bank deposits, etc. The mechanism of calculating the aggregate index FSBS of Ukraine in the context of the promising directions FSBS improvement of state regulation of the financial sector in general and banking supervision in particular.

Key words: banking, financial stability, the concentration of capital, the global financial architecture, bank supervision, government regulation, megaregulator financial market deposit insurance.

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Васильєва Тетяна Анатоліївна

Підписано до друку 31.05.2012.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 1,9.
Гарнітура Times. Тираж 120 пр.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України".

Адреса: вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40000, Україна.

Свідчення про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160 від 10.04.2008

